

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Tuulikki Tarkiainen

Kokoontumisesta kohtaamiseen.

Muistikuntoutujan sosiaalisen vuorovaikutuksen resurs-
sien tukeminen.

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Geronomi AMK

Vanhustyö

Opinnäytetyö

25.10.2018

Tekijä(t) Otsikko	Tuulikki Tarkiainen Kokoontumisesta kohtaamiseen Muistikuntoutujan sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssien tukeminen.
Sivumäärä Aika	30 sivua + 3 liitettä 25.10.2018
Tutkinto	Geronomi AMK
Tutkinto-ohjelma	Vanhustyö
Suuntautumisvaihtoehto	Vanhustyö
Ojaaja(t)	Vanhustyön lehtori Mari Heitto

Opinnäytetyössä tarkasteltiin muistisairaiden ihmisten sosiaalisen vuorovaikutuksen keinoja ja miten näitä vuorovaikutuksen tapoja ja käytössä olevia resursseja voidaan tukea ohjaamisen keinoin.

Tarkasteltava materiaali on kerätty musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamaan muistisairaiden ihmisten ryhmätoimintaan osallistuneista neljää ihmistä havainnoimalla keväällä 2018. Otosryhmään kuuluneilla neljällä henkilöllä oli muistisairaus, joka eri asteisesti vaikutti heidän vuorovaikutukseensa toisten kanssa. Musiikkipedagogiopiskelijan ohjaama ryhmä kokoontui kahdeksan kertaa, joista kuudelta kerralta on kerätty havainnointipäiväkirjaan kuvauksia sekä videomateriaalia ryhmän vuorovaikutuksesta. Lisäksi apuna havainnointikerroilla oli havainnointimatriisi, joka sisälsi vuorovaikutuksen teemoja, joita otosryhmästä nousi esille. Lopuksi aineisto sisälsi ryhmätuokioiden jälkeen tallennetut äänitteet minun ja musiikkipedagogiopiskelijan välisistä reflektioista.

Aineisto yhteismitallistettiin tekstimuotoon, jonka pohjalta se luokiteltiin sosiaalisten vuorovaikutuksen resurssien ilmenemisen kuvauksiin sekä ryhmän ohjauksellisiin teemoihin, joista etsin vastauksia tutkimuskysymyksiin.

Tuloksissa nousi esille, miten viestintä vuorovaikutuksen keinot rakentuivat sanattoman viestinnän varaan ilmeiden, eleiden, kosketuksen ja katseen kautta. Ne olivat muistikuntoutujilla vahvasti käytössä olevat resurssit vuorovaikutuksessa. Ryhmäkertojen edetessä vuorovaikutuksen painopiste siirtyi niin ohjauksessa-, ryhmän toiminnassa kuin keskinäisessä vuorovaikutuksessa tukemaan ilmeiden, eleiden, kosketuksen ja katseen kautta tapahtuvaa viestintää. Vuorovaikutusta tuki myös tuntien selkeä rakenne ja rutiinit.

Esille nousi muistisairauden tuomien muutosten ymmärtäminen vuorovaikutuksessa, joka on keskeisestä ryhmäohjauksessa onnistuneen vuorovaikutuksen rakentamisessa. Sanattoman viestinnän tukeminen ja sosiaalisten vuorovaikutuksen resurssien tunnistaminen ja tukeminen voi olla muistisairaahan ihmisen sosiaalisen toimintakyvyn ja osallisuudentukemisen näkökulmasta merkittävää. Musiikkipedagogiopiskelijan käyttämät taiteelliset menetelmät mahdollistivat ryhmän toiminnassa ja vuorovaikutuksessa sen, että vuorovaikutus pystyi rakentumaan sanattomalle viestinnälle.

Avainsanat	Sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit, muistikuntoutus, ryhmän ohjaaminen
------------	--

Author(s) Title	Tuulikki Tarkiainen From a meeting to an encounter Recognizing and Supporting the Resources of Social Interaction in People with Memory Disorders
Number of Pages Date	30 pages + 3 appendices 25 October 2018
Degree	Bachelor of Social Services and Health Care
Degree Programme	Elderly Care
Specialisation option	Elderly Care
Instructor(s)	Mari Heitto, Principal Lecture
<p>The purpose of this Bachelor's thesis was to collect data about interaction and social resources from people with memory disorders. The sample was selected from a pool of volunteers in a group that was led by a music pedagogy student.</p> <p>The empirical part consists of participant observation material that includes observation diary notes, video and audiotaped reflections between me and the music pedagogy student considering interaction in the group. The material was categorized into themes of social interaction and group instruction and analyzed using content analysis.</p> <p>The results showed that people with memory disorders used non-verbal social resources in the social interaction widely, which seemed to happen mainly unconsciously. The focus in the group interaction was strongly in the non-verbal communication. As the group continued to gather, the interaction between the group members focused more on non-verbal communication.</p> <p>This thesis highlights the significance of supporting people with memory disorders to use their social interaction resources. In this group's interaction, the music pedagogy student's applied artistic methods enabled the communication to become non-verbal. However, the results also point out that understanding the individual effects of memory disorders forms a crucial basis for good and supportive interaction.</p>	
Keywords	social interaction, memory disorders, group instruction

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Teoreettinen viitekehys	2
2.1	Vuorovaikutuksen määrittelyä	2
2.2	Muistisairauksien vaikutukset vuorovaikutukseen	2
3	Sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit	5
3.1	Konkreettiset vuorovaikutuksen resurssit ja sanaton viestintä	5
3.2	Abstraktit vuorovaikutuksen resurssit	7
3.3	Taiteelliset menetelmät ja vuorovaikutus	8
3.4	Vuorovaikutuksen rakentuminen ja ohjaamisen keinot	9
4	Opinnäytetyön toteutus	10
4.1	Aineistonkeruu	11
4.2	Ryhmätoiminnan sisältö	12
4.3	Otosryhmän kuvaus	12
4.4	Analyysimenetelmät	13
5	Opinnäytetyön tulokset	15
5.1	Sanat resurssina ja sanallinen viestintä ryhmän vuorovaikutuksessa	15
5.2	Ryhmän toimintaan osallistumisen säätely vuorovaikutuksessa	16
5.3	Katsekontakti osallistumisen säätelijänä	17
5.4	Ilmeet ja eleet sekä musiikillinen toiminta vuorovaikutuksessa	18
5.5	Ryhmätoiminnan rakenne ja vuorovaikutus	20
6	Johtopäätökset	22
6.1	Muistisairauksien tuomat yksilölliset muutokset vuorovaikutuksessa	22
6.2	Muistikuntoutujan sanaton viestintä ja vuorovaikutuksen rakentuminen	24
6.3	Taiteellisten menetelmien tuki vuorovaikutuksessa	25
7	Pohdinta	27
7.1	Opinnäytetyön tavoitteet ja tulokset	27
7.2	Opinnäytetyön eettiset periaatteet	28
7.3	Jatkokehittäminen	29
	Lähteet	31

Liitteet

Liite 1. Havainnointipäiväkirjan pohja

Liite 2. Tiedote ja lupa omaisille

Liite 3. Tutkimuslupapohja

1 Johdanto

Halu kommunikoida, olla yhteydessä ja vuorovaikutuksessa toisen kanssa on ihmiselle sisäsyntyinen tarve ja tapa toimia elämän alusta sen loppuun saakka. (Nukari 2014: 104.) Vuorovaikutukseen liittyy monia erilaisia tavoitteita, tarpeita ja toiveita. Se, miten viestimme näistä kaikista, on usein kytköksissä siihen, millaisia voimavaroja eli resursseja, meillä on käytössämme. Tässä opinnäytetyössä käytetään käsitettä *sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit*, jotka isona kokonaisuutena sisältävät kaikki ne erilaiset tavat ja keinot kielellisestä kommunikoinnista ei-kielelliseen vuorovaikutukseen, jolla pyrimme olemaan vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. (Lindholm ym. 2016: 16.)

Muistisairaus vaikuttaa vuorovaikutukseen merkittävästi ja tuo usein mukanaan puhumisen, kuulemisen, ymmärtämisen sekä sosiaalisen havaitsemisen ja luottamuksen haasteita. (Mönkäre 2014: 67-68.) Muistisairaiden ihmisten vuorovaikutteisuudessa korostuu sanattoman viestinnän merkitys sekä emotionaalinen ilmapiiri. (Heinonen 2017: 1). Tämän vuoksi sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssien moninaisuuden hahmottaminen ja toisaalta niiden tukeminen voi olla muistikuntoutujan sekä muiden hänen elämässään olevien ihmisten näkökulmasta erityisen tärkeää.

Taiteen soveltamista voidaan itsessään käyttää vuorovaikutuksen tukena muistikuntoutuksessa. (Numminen 2015: 88.) Opinnäytetyön aineisto on kerätty ryhmässä, jonka ohjaajana toimi musiikkipedagogiopiskelija. Ohjaajan menetelmälliset valinnat koostuivat musiikillisista ja luovien menetelmien keinoista. Nämä osaltaan tukivat sanattoman viestinnän ja vuorovaikutuksen resurssien hyödyntämistä. Opinnäytetyö tuo ilmi niitä moninaisia keinoja ja resursseja, joita ihmisellä on viestiessään muistisairaudesta huolimatta ja toisaalta myös tuen tarpeita siinä. Opinnäytetyössä nousee esille yhteisymmärryksen avaimia ja toisaalta haasteita löytää yhteyttä. Muistisairauden tuomat sosiaaliset muutokset ihmisessä haastavat vuorovaikutusta ja vaatii ihmisen käytöksen ymmärtämistä luonnollisena toimintana. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 5.)

Opinnäytetyön aihe syntyi kiinnostuksesta tunnistaa muistisairauteen sairastuneen ihmisen vuorovaikutuksen keinoja ja jäljellä olevia voimavaroja paremmin. Tavoitteena on tunnistaa vuorovaikutuksen keinoja ja sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja sekä niiden kautta tulevaa viestintää sekä nähdä keinoja tukea muistisairaahan ihmisen vuorovaikutusta. Tarkoitus on tuottaa tietoa, jota voi hyödyntää ryhmätoiminnassa sekä yleisesti muistisairaahan ihmisen kohtaamisessa.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Vuorovaikutuksen määrittelyä

Vuorovaikutus on ihmisten välistä kommunikaatiota, johon käytetään laajasti erilaisia keinoja sanattomista sanalliseen viestintään. Kehollisen läsnäolon, kosketuksen ja katseen voidaan ajatella olevan vuorovaikutuksen perusosasia. Lähtökohtana vuorovaikutus voidaan jakaa kokoontumiseen ja kohtaamiseen. Kokoontumisessa on kysymys hetkistä, jolloin ihmiset jakavat saman tilan ja aistivat toisensa, mutta varsinaista kohtaamista ei synny. Kohtaamiset taas muodostuvat niistä hetkistä, joissa ihmiset ovat jollain keinoilla suuntautuneina toisiinsa. Kohtaamisen voidaan ajatella olevan vuorovaikutuksen lähtökohta. (Lilja 2016: 207.)

Vuorovaikutuksessa on päämääränä yleensä löytää yhteinen ymmärrys jostakin asiasta. Pyrkiessämme selvittämään toisten ihmisen syvempiä tarkoitusperiä, tulkitsemme tämän käyttäytymistä huomaamattamme. Tulkintaa tapahtuu heti varhaisimmista vuorovaikutustilanteista lähtien ja viestinnän keinot lähtevät rakentumaan sanattoman viestinnän kautta, kuten ilmeillä, eleillä, liikkeillä, asennoilla, jokittelulla vanhemmilleen. Vanhemmat tavallisesti vastaavat vauvan viesteihin ja toimivat huomaamattaan vuorovaikutuksessa tämän kanssa. Ihmisen ensikosketus läheiseen vuorovaikutussuhteeseen tapahtuu sanattomien keinojen kautta. (Kurahila & Lindholm 2017: 259-260.)

Ihmiselle on hyvin luontaista etsiä yhteisymmärrystä toisen ihmisen kanssa, myös sellaisessa tilanteessa, kun sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit, eli sanat, kehollinen läsnäolo, prosodia, eli kielen musiikilliset ja melodiset piirteet, tai vaikkapa lauserakenteet, eivät ole samanlaisia, kuin itsellämme. Aivan kuten tilanteissa, joissa toisen ihmisen kielitaito on erilainen kuin toisen, eli kielelliset kyvyt eroavat toisistaan. (Kurahila & Lindholm 2017: 259-260.)

2.2 Muistisairauksien vaikutukset vuorovaikutukseen

Muistisairaudella tarkoitetaan sairautta, joka heikentää muistia sekä muita kognitiivisia toimintoja, kuten kielellisiä toimintoja, näkökykyä, hahmottamista ja toiminnanohjausta. Eteneviä eli progressiivisia muistisairauksia ovat Alzheimerin tauti, erilaiset aivoverenkierron sairaudet, Lewyn - kappaletauti, Parkinsonin sairaudesta johtuva muistisairaus

ja otsa- ohimolohkorappeutumasta aiheutuva muistisairaus. (Aitokari & Vähä-Tuisku 2016: 1.)

Etenevissä muistisairauksissa kognitiiviset muutokset ovat tyypillisiä, joista suoraan vuorovaikutukseen vaikuttavia on erilaiset kielelliset haasteet. Vaikeudet tuottaa- ja ymmärtää puhetta johtuvat useista erilaisista prosesseista aivojen toiminnassa. Episodisen muistin, työmuistin ja semanttisen muistin häiriöt vaikuttavat esimerkiksi kielellisten häiriöiden taustalla. Lisäksi ymmärtämistä hankaloittaa vaikeudet hahmottaa ympäristöä, tarkkaavaisuuden ja muistijärjestelmien muutokset sekä tiedon rapautuminen. Vaikka muistisairaus muuttaa vuorovaikutusta, tarve ja halu olla toisten ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa, näyttäisivät säilyvän pääosin yksilöstä riippuen loppuun saakka. (Pekkala 2017: 303.)

Muistisairaus muuttaa vähitellen myös vuorovaikutusta. Jokaisen sairastuneen kohdalla prosessi on yksilöllinen, mutta joitain tyypillisiä heijastuksia on havaittavissa nimenomaan vuorovaikutuksessa. Etenevät muistisairaudet vaikuttavat usein kielellisiin toimintoihin, jolloin puheen tuottaminen ja puheen ymmärtäminen merkittävästi vaikeutuu. Tästä voidaan käyttää käsitettä epäsymmetrinen keskustelutilanne, jos keskustelussa on henkilöitä, joilla on heikentynyt kuulo, afasia tai tässä tapauksessa esimerkiksi muistisairaus. (Lilja 2016: 209.) Niin sanottu kielellinen epäsymmetria tuottaa merkittäviä haasteita yhteisymmärrykselle. Epäsymmetria tarkoittaa tilannetta, jossa vuorovaikutuksen osapuolilla on erilaiset sosiaaliset resurssit käytettävissään. (Kurahila & Lindholm 2016: 259-260.)

Kielellisten häiriöiden lisäksi muistisairaus voi vaikuttaa henkilön minätietoisuuteen, metatietoon, toiminnanohjaukseen, tarkkaavaisuuteen, kritiikkiin ja arviointikykyyn, apraksiioihin sekä tuottaa havainnointitoimintojen häiriöitä. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 12 - 21.) Nämä kaikki edellä mainitut vaikuttavat keskeisesti myös vuorovaikutukseen.

Erilaiset muistisairaudet, kuten edellä jo mainittiin vaikuttavat hyvin yksilöllisesti jokaiseen sairastuneeseen. Tämä näkyy myös vuorovaikutustaidoissa. Se, mihin alueelle vauriot sijoittuvat ovat usein osaltaan yhteydessä siihen, miten se ilmenee vuorovaikutuksessa. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 12 - 21.) Toimiva vuorovaikutus edellyttää sairauden yksilöllisten merkityksien ja vaikutusten ymmärtämistä. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 20.)

Muistisairauden kautta pystymme käänteisesti myös saamaan käsitystä siitä, miten monimutkainen ja moniulotteinen asia vuorovaikutus on. Vaikka kielen ja ajattelun muutokset ovat muistisairauden myötä usein ilmeisiä, paljastavat ne myös sen, mitä kaikkea muuta vuorovaikutukseen kielen ja ajattelun lisäksi kuuluu. (Laaksonen & Rantala -& Eloniemi-Sulkava 2016: 8-9.)

Vaikeudet vuorovaikutuksessa ovat kiinteästi yhteydessä hyvinvointiimme. Kokemukseemme yhteydestä toisiin ihmisiin, kuuluvuuden tunteesta sekä osallisuudesta tapahtumiin ja hetkiin, on paljolti riippuvaisia vuorovaikutuksesta. Jotta ihminen voidaan kohdata kokonaisuutena, on huomioitava yksilölliset tarpeet ja konteksti, jossa henkilö elää ja kokee elämäänsä. (Burakoff & Haapala 2012: 11.)

Muistisairauksien tuomat haasteet vuorovaikutuksessa, ovat esimerkkejä tilanteista, joissa ihminen pyrkii löytämään yhteisymmärryksen, vaikka vuorovaikutuksen osapuolten sosiaaliset resurssit mahdollisesti eroavat toisistaan. (Kurhila & Lindholm 2017: 259-260.)

3 Sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit

Sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit tai *vuorovaikutuksen resurssit* tarkoittavat kaikkia niitä moninaisia keinoja, joita ihminen pyrkii hyödyntämään keskinäisessä vuorovaikutuksessaan. Näitä ovat esimerkiksi kehollinen läsnäolo, johon kuuluu erityisesti kosketus, katse, ilmeet ja eleet, sanat ja erilaiset sosiaaliset rakenteet. (Peräkylä 2016: 64.) Jaottelu on tehty keskusteluanalyttisen tutkimustavan jaottelun pohjalta, joka on sosiologian tieteenalalta rantautunut menetelmä tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Se on antanut viime vuosina keinoja tutkia myös sellaista vuorovaikutusta ja tilanteita, jossa muistisairaus, heikko kuulo tai puutteellinen kielitaito tuovat vuorovaikutukseen omia haasteitaan. (Lindholm – Stevanovic – Peräkylä 2016: 16.)

Ihmisen syntyessä vuorovaikutus lähtee kosketuksen ja ei-kielellisen kommunikaation pohjalta kehittymään ja käsittämään yhä laajemmin erilaisia resursseja. Ennen kuin sanomme sanaakaan, on tapahtunut jo paljon muita toimintoja. Ihmisen yksilöllinen kehitys kosketukseen pohjautuvasta vuorovaikutuksesta keskusteluun, onkin hyvin pitkä. (Peräkylä – Stevanovic 2016: 33.)

3.1 Konkreettiset vuorovaikutuksen resurssit ja sanaton viestintä

Kosketus, ilmeet, eleet ja katse ovat hyvin konkreettisia ja tässä hetkessä tapahtuvia vuorovaikutuksen resursseja. Näistä *ilmeet ja eleet* ovat keskeisiä visuaalisen ilmaisun keinoja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sanattomat viestit kulkevat meille usein konkreettisten sosiaalisten vuorovaikutuksen resurssien kautta. (Peräkylä 2016: 64.) Tutkimuksissa on havaittu, että vaikeasti muistisairailla ihmisillä sanattomien viestien tulkinta voi olla säilynyt. Joillakin sairastuneilla sen on todettu jopa herkistyneen. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 37).

Ei-kielellinen viestintä sisältää paljon monimuotoista ja tulkinnanvaraista tietoa, mutta muodostavat sosiaaliselle vuorovaikutukselle tärkeän tunnepohjan. Tunteiden viestiminen eleiden ja ilmeiden kautta voi johtaa myös tulkintavirheisiin muistisairaahan ihmisen kohdalla sekä häntä hoitavien tai kuntouttavien osapuolien toimesta. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 36.) Sairauteen liittyy erilaisia tunneperäisiä ja konkreettisia taustatekijöitä, jotka ovat jokaisella muistisairauteen sairastuneella henkilöllä yksilölliset. Näiden taustatekijöiden merkitys heijastuu muistisairaahan ihmisen käytökseen. Jotta vuorovaikutussuhde voisi toimia ja ongelmatilanteita voitaisiin ehkäistä, on näiden

sairauden yksilöllisten merkityksien ymmärtäminen ratkaisevassa roolissa. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 20.)

Kasvot ovat erityiset sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit. Niiden avulla pystymme tahallisesti ja tahattomasti ilmaisemaan tunteitamme. Ilmeet säätelevät samanaikaisesti ihmisen sisäistä tilaa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kulkua. (Peräkylä 2016: 78.) Varhaisessa vuorovaikutuksessa kasvoilla tapahtuva vuorovaikutus on helposti havaittavissa. Se on äidin ja vauvan välillä kenties tärkein viestintäväline ja tuo esille sen, miten tärkeän siteen kasvot muodostavat ihmisten välille. Se, miten tilanteet ja toiminnot ymmärretään, on paljolti riippuvaisia siitä, miten ne on visuaalisesti ja ruumiillisesti ilmaistu. (Peräkylä 2016: 77.)

Kohti ja pois päin katsominen sekä katsekontaktin kesto ovat sosiaalisia tekoja, joita voidaan tulkita etäisyyttä tai läheisyyttä tuottavina. (Ruusu vuori 2016: 61). Monet arjen esimerkit kertovat, miten voimakkaasti tulkitsemme katseen perusteella toistemme ajatuksia, toimintaa ja toiveita. Ryhmässä osallistujan katseen kohdistuminen ulos saatetaan tulkita siten, että osallistuja ei keskity vallitsevaan toimintaan tai halua olla osa sitä. Toiset voivat seurata myös perässä ja kiinnostua katseen kohdistamisen perusteella, miksi osallistuja on suunnannut katseensa ulos. Mitä kiinnostavaa siellä näkyy tai on havaittu? Pelkästään katsekontaktilla onkin merkittävä rooli ihmissuhteiden ja yhteistoiminnan perustana. Kyky erottaa, mihin suuntaan toinen katsoo, määrittää sen, miten pystymme ymmärtämään muiden ajatuksia ja toimintaa ja suuntaamaan omaa toimintaamme siihen sopivaksi. (Ruusu vuori 2016: 47-48.)

Kehollinen läsnäolo, joka tarkoittaa yhteisen tilan jakamista, mahdollistaa laajan kirjon käyttäjä erilaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja. Kehollinen läsnäolo voidaan jakaa kahteen muotoon, jotka ovat *kokoontuminen* ja *kohtaaminen*. (Lindholm ym. 2016: 19.) Kokoontuminen muuttuu kohtaamiseksi, jos tapahtuu jotain enemmän kuin saman ympäristön jakaminen. Kun ihmiset alkavat keskustella tai luovat välilleen yhteisen kokemuksen kautta tapahtuvan yhteyden, voidaan puhua kohtaamisesta. (Peräkylä & Stevanovic 2016: 36-43.)

Ihmisen toiminta yhdessä perustuu heidän suuntautumisensa jaettuun materiaaliseen ja mentaaliseen maailmaan. (Lindholm & Stevanovic 2016: 99). *Kielenkäyttö* kuuluu kommunikaatioomme niin arkisesti ja huomaamatta, että usein vasta poikkeavat kielen käy-

tön normit saattavat herättää meidät huomaamaan sen keskeisyyden vuorovaikutuksessa. Sanojen kautta pystymme koordinoimaan vuorovaikutusta hyvin tarkasti ja sanat auttavat meitä reagoimaan asianmukaisesti ja selittävät myös sanojen ulkopuolelle jäävää kommunikaatiota. (Klippi 2017: 84.)

Tila ja liike luonnollisesti määrittelevät vuorovaikutuksen tapahtumapaikan, mutta myös sen minkälaisia vuorovaikutuksen resursseja nousee esille. Tämä kaikki tapahtuu alitajuisesti, kuten puhuessaan ihminen huomioi ympärillään olevan tilan ja mahdollisen liikkeen ja saattaa säätää äänenvoimakkuuttaan tai muuta toimintaansa tilaan sopivaksi. Tällä toiminnan muokkaamisella ihminen tekee puhe- ja muut toimintonsa toisille ihmisille ymmärrettäviksi. (Haddington & Keisanen & Rauniomaa 2016: 176-177.)

3.2 Abstraktit vuorovaikutuksen resurssit

Vuorovaikutus muodostuu erilaisista *toimintajaksoista*. Sosiaaliselle toiminnalle näistä muodostuu tietty kehys ja odotuksia, miten ihmisen tulisi toimia. Esimerkiksi kysyttäessä, on tavallista odottaa että ihminen vastaa kysymykseen. (Raevaara 2016: 144-161.) Vuorovaikutuksen yksi keskeinen osatekijä on se, että ihminen luo teoilla mahdollisuutta myös toisille osallistua yhteiseen toimintaan. Yleensä keskustelut ovat hyvin pitkälle järjestäytyneitä sosiaalista toimintaa, jossa on paljon sisäänrakennettuja odotuksia ja kaavoja, miten ihmisen oletetaan toimivan. (Raevaara 2016: 144-161.) Muistisairaus vaikuttaa keskeisesti myös kykyyn havaita ja ymmärtää oletetuilla tavoilla vuorovaikutuksessa. Kyky tulkita odotuksia ja pysyä monimutkaisesti järjestäytyneissä keskusteluissa mukana, tuottaa yleensä sairauden myötä suuria haasteita. (Lindholm n.d.)

Sosiaaliset rakenteet ja toimintajaksot sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ovat melko abstrakteja sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja. Niitä ei pysty niin helposti havaitsemaan ja ne voivat myös olla ajasta ja paikasta riippumattomia rakenteita. Sosiaalinen rakenne tarkoittaa esimerkiksi ihmisten välisiä valta-asetelmia, sosiaalista itseä. Vuorovaikutuksen näkökulmasta erityisesti sosiaalinen itse, on keskeinen rakenne. Se tarkoittaa sitä millaisessa suhteessa ihminen on toiseen ihmiseen. Onko hänellä oikeus sanoa asiansa, vai onko näin pikemminkin jollain toisella paikalla olevalla? Kenellä on eniten tietoa jostain asiasta tai miten ihminen asemoidaan suhteessa toiseen ja miten hän pystyy tässä asemassa käyttämään kaikkia sosiaalisia rakenteita resursseinaan? (Stevanovic 2016: 203-205.)

3.3 Taiteelliset menetelmät ja vuorovaikutus

Sanat auttavat hienovaraisesti ja tarkasti tuomaan esille kaiken sen, mitä jää sanojen ulkopuoliseen kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen. (Lindholm – Stevanovic 2016: 99). Taiteellisen toiminnan erityispiirteenä voidaan vuorovaikutuksen näkökulmasta pitää sen mahdollisuuksista kommunikaatioon ilman verbaalisia kykyjä. Musiikki ja muut taiteen muodot, kuten laajemmin taiteellinen toiminta tai taideprojekti, voi tarjota ihmiselle turvalliseksi koetun tilan, ajan ja mahdollisuuden, jossa ilmaista itseään sekä jakaa vastavuoroisesti kokemuksia, ajatuksia ja tunteita toisten kanssa. (Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46: 32-33.)

Taiteellisia menetelmiä on paljon erilaisia aina kuvataiteesta musiikkiin. Musiikissa on monia vuorovaikutuksen kannalta kiinnostavia elementtejä. Kun muistisairaus etenee, se vaikuttaa esimerkiksi kielelliseen prosessointiin ja muistin toimintaan. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että musiikkiin liittyvä kognitiiviset toiminnot voivat säilyä hyvinkin pitkään. (Numminen 2015: 88.)

Teppo Särkämön (2011) väitöskirjatutkimus toi lisää tietoa musiikin vaikutuksista aivojen kuntoutuksessa. Muistaakseni laulan -tutkimus osoitti, että muistikuntoutujien ihmisten mieliala ja orientoituminen paranivat verrattuna verrokkiryhmään, samalla kehitettiin myös muistaakseni laulan -toimintamalli muistikuntoutukseen. (Särkämö ym. 2011.)

Laulamisen suhteen on useiden tutkimusten perusteella saatu tuloksia sen positiivisista vaikutuksista muistisairaiden ihmisten hyvinvointiin ja käyttäytymiseen. (Mielenmuutos 2011: 21.) Myönteiset vaikutukset on voitu havaita monilla eri tasoilla aina fysiologisesta tunne-elämässä ja vuorovaikutuksessa. Laulun avulla on voitu helpottaa esimerkiksi hankalia pesutilanteita ja parantaa vuorovaikutusta hoitajan kanssa sekä lisätä myönteisiä kokemuksia tilanteessa. (Mielenmuutos 2011: 21.)

Vuorovaikutuksen näkökulmasta osallistuminen musiikkikappaleisiin laulamalla, rytmisoitinta soittamalla tai liikkumalla edistää keskittymiskykyä ja nykyhetkeen reagoimista muistisairaahan ihmisen kohdalla. Tämä voi tukea muistisairaahan ihmisen itsetuntoa ja kokemusta oman elämän hallinnasta. (Lilja ym. 2010: 11.)

3.4 Vuorovaikutuksen rakentuminen ja ohjaamisen keinot

Muistisairauden vaikuttaessa lähimuistiin ja kykyyn ajatella johdonmukaisesti, voi usein tulla tilanteita, joissa ihminen on erityisen tunneherkkä. Ajatukset saattavat olla suuntautuneet sujuvasti vuorovaikutuksessa sekä nykyhetkeen että ajoittain mielikuvissa myös toiseen aikaan ja paikkaan. Vuorovaikutus rakentuu tämän- ja menneiden hetkien asioille. Muistisairaiden ihmisten ryhmätoiminnassa sekä ohjaamisessa keskeisiä periaatteita ovatkin usein tuttujen ja merkityksellisten asioiden tekeminen, ilman vaatimuksia. (Pohjavirta 2017: 5-6.) Koska ryhmätoiminnassa muistisairas voi kokea usein olevansa joka kerta uusien ihmisten kanssa ja vieraassa paikassa, on turvallisuuden tunteen säilyminen keskeinen elementti muistiryhmiä ohjatessa. Kun ryhmätoiminta noudattaa samaa rakennetta ja kaavaa, tukee se muistisairaahan ihmisen hallinnan- ja turvallisuuden tunnetta. Tällöin tietyt rutiinit ja järjestys luovat muistisairaalle ihmiselle pohjan osallistua ryhmän toimintaan. (Pohjavirta 2017: 17.)

Kaikessa hoito- ja ihmissuhdetyössä vuorovaikutus on keskeisessä roolissa toiminnan edistymisen tai estymisen näkökulmasta. Toimiva ohjaaminen ja auttaminen edellyttää ymmärrystä vuorovaikutukseen liittyvistä tekijöistä. Vuorovaikutuksessa osapuolet kommunikoivat toisilleen ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen välityksellä. Viestintä rakentuu puhumisen lisäksi vahvasti ei-sanalliseen kommunikaation kautta. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 8.) Ohjaamisessa muistikuntoutujan kanssa korostuu luottamuksen rakentaminen, joka tarkoittaa ehdotonta varmuutta siitä, että henkilö, jota pidetään luotettavana, ei aiheuta pettymystä tai muulla tavalla vahingoita. Luottamuksen rakentuminen on hyvin yksilöllistä; toisille se on helpompaa kun taas toisille haastavampaa. Tähän kaikkeen vaikuttaa ihmisen persoonallisuus ja eletty elämä muistikuntoutujien kohdalla. (Mönkäre 2014: 87.)

Hyvä ohjaaminen ja kohtaaminen luo hyvät edellytykset vuorovaikutukselle muistikuntoutujan kanssa. Kunnioittaminen, arvostaminen sekä luottamuksen saavuttaminen on kohtaamisen ja vuorovaikutuksen perustana aivan kuten ihmisten välisessä kohtaamisessa yleensäkin. (Mönkäre 2014: 86-87.) Voi olla vaiheita muistisairauden edetessä, jolloin luottamus täytyy saavuttaa yhä uudestaan. Läheisiltä, hoitavilta, ohjaavilta sekä kuntouttavilta henkilöiltä muutokset vaativat kykyä mukautua muistisairaahan muuttuvaan toimintakykyyn ja vointiin. Luottamuksen säilyminen läheisiin, hoitaviin ja kuntouttaviin henkilöihin edesauttaa parhaimmillaan muistisairaahan ihmisen kokemusta merkityksellisestä elämästä. (Mönkäre 2014: 85-86.)

4 Opinnäytetyön toteutus

Tämän opinnäytetyön aihe ja tutkimuskysymykset syntyivät tarpeesta tarkastella muistisairaahan ihmisen vuorovaikutusta ryhmässä ja ymmärtää sitä paremmin ryhmätoiminnan perustana. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Muistiliiton paikallisyhdistyksen kanssa ja opinnäytetyöhön osallistunut otosryhmä on koottu paikallisyhdistyksen ryhmätoimintaan osallistuvista muistisairaista henkilöistä. He osallistuivat musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamaan ryhmätoimintaan kerran viikossa keväällä 2018. Musiikkipedagogiopiskelija teki toiminnan pohjalta opinnäytetyönsä, joka tarjosi muistisairaiden ryhmätoimintaan sovelletavan taiteen työkaluja. Ryhmään osallistuneet olivat pääasiassa yli 65-vuotiaita henkilöitä, joilla kaikilla oli muistisairausdiagnoosi. Ryhmä kokoontui kerran viikossa yhteensä kahdeksan kertaa ja kukin ryhmätuokio kesti kerrallaan 45-60 minuuttia. Osallistujia ryhmässä oli yhteensä keskimäärin 14-16 henkilöä ja 1-2 muuta ohjaajaa musiikkipedagogiopiskelijan lisäksi.

Opinnäytetyön tarkoitus tuottaa tietoa sosiaalisten vuorovaikutuksen resurssien keinoista muistikuntoutujilla ja pyrkiä näkemään muistisairaahan ihmisen viestintää ryhmätoiminnan vuorovaikutustilanteissa. Tarkoitus on ymmärtää toisaalta sitä, miten muistisairaus vaikuttaa vuorovaikutukseen, mutta myös sitä, mitä resursseja ihmisellä on tästä huolimatta käytössään. Erityinen huomio kiinnittyy sanattomaan viestintään, minkälaisia asioita muistisairas ihminen tahattomasti ja tarkoituksellisesti viestittää. Lisäksi opinnäytetyön tarkoitus on tarkastella muistikuntoutujien ryhmän ohjaamiseen liittyviä tuen mahdollisuuksia.

Tavoitteena on laadullisen, havainnointiin perustuvan aineiston kautta etsiä tietoa vuorovaikutuksesta muistikuntoutujien ryhmässä. Pyrkimyksenä on löytää ja paljastaa asioita ryhmän vuorovaikutuksessa havainnoimalla ryhmää sen luonnollisessa toiminnassa. (Hirsijärvi & Remes & Sajavaara 2016: 155.) (Kananen 2015: 136-137.) Aineistolähtöisen analyysin kautta, opinnäyte pyrkii tuottamaan tietoa ja havainnoimaan vuorovaikutukseen liittyviä teemoja, jotka nousevat teoriasta ja kerätystä aineistosta.

1. Muistikuntoutujan vuorovaikutuksen keinot?
2. Muistikuntoutujien vuorovaikutuksen tukemisen keinot?

4.1 Aineistonkeruu

Tutkimusasetelma opinnäytetyössä on laadullinen, jossa kiinnostuksen kohteena on ainutkertainen prosessi musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamassa ryhmässä. Ryhmän vuorovaikutusta havainnoimalla pyritään saamaan syvällisemmin ymmärrystä vuorovaikutuksessa muistikuntoutujien ryhmätoiminnassa ja erityisesti havainnointi jäsenyyttä sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssien jäsentelyn avulla. Minkälaiset sosiaaliset resurssit vuorovaikutuksessa nousevat esille ja miten muistisairaus vaikuttaa näihin. (Lindholm & Stevanovic & Peräkylä 2016: 23.)

Aineisto on kerätty osallistuvan havainnoinnin keinoin ja sen tavoite on tutkia opinnäytetyöhön osallistuvia otosryhmäläisiä musiikkipedagogiopiskelijan ohjaaman ryhmän toimintaan osallistuessaan. Videomateriaalin avulla arvioidaan opinnäytetyöhön osallistuvien toimintaa ja vuorovaikutusta ryhmässä. (Kananen 2015: 134-137.)

Tämän opinnäytetyön otosryhmä käsittää neljä henkilöä ryhmään osallistuneista. Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa yhdistyksen työntekijöiden näkemyksiä ja ajatuksia opinnäytetyöprojektiin osallistuvista ja soveltuvista asiakkaista käytiin kolmessa palaverissa loppuvuoden 2017 aikana. Otos valittiin yhteistyössä työntekijöiden kanssa siten, että pyrittiin löytämään mahdollisimman eri ikäisiä ja kuntoisia henkilöitä, jotka haluaisivat osallistua opinnäytetyöhön liittyvään projektiin.

Tutkimuslupa pyydettiin paikalliselta yhdistykseltä ja omaisilta kirjallisesti ja heille annettiin tietoja kirjallisesti ja osalle myös suullisesti tarpeen mukaan. Ryhmäläisille tiedotettiin havainnoinnista ryhmien alkaessa ja lyhyesti jokaisena ryhmäkertana. (Topo 2006: 26; Gove ym. 2018: 728; Koppa n.d.) Omaisilta pyydettiin kirjallinen lupa ja tutkimukseen ja kuvaamiseen ja osallistuvien kohdalla sovittiin jatkuvan luvan periaatteesta, joka tarkoitti aina tilannekohtaisesti luvan pyytämistä havainnoinnin tekemisiin, videointiin avulla ja tutkimuksessa etenemiseen sekä tekemiseen, mutta myös koska tahansa kieltäytymiseen ryhmän toiminnasta tai tutkimukseen osallistumisesta. (Topo 2006: 24; Koppa n.d.; Gove ym. 2018: 728.)

Koska koko ryhmän osallistujamäärä kattoi 14- 16 henkilöä, kerättiin aineisto otoksesta, havainnoiden neljää ryhmään osallistujaa, joilta tuli määräaikaan mennessä vastaus ja lupa tutkimuksen tekemiseen. Mahdollisuus osallistua opinnäytetyön vuorovaikutustutki-

mukseen osallistumiseen lähetettiin noin viisi viikkoa ennen ryhmien alkamista sähköpostitse omaisille 2017 vuoden lopussa. Tiedotteessa (liite 2) kerrottiin tarkemmin opin- näytetyöprojektista ja tutkimuksen tarkoituksesta ja eettisistä periaatteista.

Aineiston varsinainen kerääminen havainnoiden alkoi ryhmän kokoontuessa kolmatta kertaa. Ensimmäisestä kahdesta kerrasta koottiin musiikkipedagogiopiskelijan kuvaukset ja reflektiot hänen näkökulmastaan, miten ryhmätoiminta oli sujunut. Äänitallenteille tehtiin jokaisen kerran jälkeen musiikkipedagogiopiskelijan ja minun välinen reflektio ja analyysi, jossa käytiin läpi havainnot, tuntemukset vuorovaikutuksesta, käytetyistä menetelmistä, onnistumisista ja haasteista molempien näkökulmista. Tähän käytettiin aikaa tunti jokaisen ryhmäkerran jälkeen.

4.2 Ryhmätoiminnan sisältö

Musiikkipedagogiopiskelija oli laatinut rungon, jonka pohjalta tunnin sisältö toiminnan suhteen vaihteli, mutta sisälsi aina jotain tuttuja elementtejä, kuten alku- ja loppulauluna toimineen satumaa tangon ja yhteislaulut, jotka vaihtelivat ryhmään osallistujien toiveiden mukaan jonkin verran. Ryhmätoiminnassa oli nähtävissä musiikkileikkikoulusta tuttuja ratkaisuja ja työtapoja, jotka oli sovellettu muistikuntoutujille soveltuviksi.

Ryhmätoiminta sisältöineen oli musiikkipedagogiopiskelijan suunnittelemaa ja toteuttamaa, mutta ennen toiminnan alkamista osallistuin suunnitelmien kommentointiin geronomiopiskelijan näkökulmasta. Opinnäytetyön aineiston keräämisen vaiheen aikana, yhteistyö musiikkipedagogiopiskelijan kanssa tapahtui jokaisen ryhmäkerran jälkeen reflektoiden ryhmän ohjaamiseen, vuorovaikutukseen, menetelmiin ja muihin esille nousseisiin teemoihin liittyviä asioita.

4.3 Otosryhmän kuvaus

Otosryhmään kuului kaksi miestä ja kaksi naista, joilla kaikilla oli etenevä muistisairaus. Tässä työssä heitä kutsutaan muutetuilla nimillä Kaapo, Santeri, Hillevi ja Vilma. Musiikkipedagogiopiskelija ohjasi suljettua ryhmää, jonka jäsenet olivat päivätoiminnan kautta periaatteessa toisilleen tuttuja. Musiikkipedagogiopiskelija suunnitteli muistikuntoutujien ryhmätoimintaan sopivaa soveltavan taiteen toimintaa.

Kaapo ja Hillevi ovat yli 65-vuotiaita ja Santeri sekä Vilma alle 65-vuotiaita. Kävimme ennen ryhmätoiminnan alkua jokaisen otosryhmäläisen kanssa erikseen lyhyesti vapaa-muotoisen keskustelun tekemästäni opinnäytetyöstä sen jälkeen kun paikallisyhdistykseltä ja omaisilta oli varmistunut tutkimusluvut osallistumisen suhteen. Omaisilta ja yhdistyksen työntekijöiltä sain lyhyesti kuvauksen jokaisesta otosryhmäläisestä ennen ryhmien alkua, joka auttoi huomioimaan omaa vuorovaikutustani havainnointia ja opinnäytetyötä tehdessäni. Kaapolla kuvattiin olevan eniten kielellisiä haasteita, joka ilmeni afasiana. Myös Santeri ja Vilma kuvailtiin erittäin niukkasanaisia ja sanallinen ilmaisu sekä mahdollisesti puheen ymmärtäminen tuotti haasteita. Hillevi sen sijaan kuvailtiin aktiiviseksi ja innokkaaksi ottamaan kontaktia toisiin, eikä kielellisiä vaikeuksia juurikaan mainittu.

Kaaposta mainittiin, että hän tarvitsee selkeät struktuurit ja uusiin ihmisiin ja asioihin suhtautuu epäilevästi. Ennen ryhmätoiminnan varsinaista alkamista kohdatessamme, hän kuitenkin tervehti minua hyväntuulisesti ja toivotti ikään kuin "isännän elkein", minut tervetulleeksi. Minulle tuli olo, että hän koki mielihyvää saadessaan olla aivan kuin ohjaajana ja sisäänheittäjänä ryhmään. Santerin kanssa lyhyellä ensi kohtaamisella tuli ilmi, että puheen tuottaminen näytti olevan haastavaa. Pysin kertomaan hänelle, kuten muillekin otosryhmäläisille ytimekkäästi tekevänä opinnäytetyötä ja tarkoitukseni olla ryhmässä mukana havainnoimassa ja ymmärtämässä vuorovaikutusta. Jokainen vaikutti olevan mielellään yhteistyössä mukana.

4.4 Analyysimenetelmät

Kerätyn aineiston analyysin lähestymistapa noudattaa sisällönanalyysin periaatteita, jossa teoriaa ja analysoitavia teemoja on koottu aineistosta induktiivisesti siten, että yksittäiset havainnot vuorovaikutuksessa on koottu pikku hiljaa kohti yleisempiä vuorovaikutuksen ilmiöitä. (Saaranen – Kauppinen & Puusniekka 2006.) Havainnointimatriisin kysymykset ja tutkimuskysymykset toimivat aineiston tulkinnan ja vertailun tukena, joista muodostin seuraavia teemoja; 1) Sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit 2) ryhmän ohjaajan ja otosryhmän vuorovaikutus sekä 3) otosryhmäläisten viestinnän keinot; kielellinen, ei kielellinen. (Grönfors 2011: 94.) Tämä lähestymistapa on vaatinut aineiston huolellista tarkastelua ja läpi käymistä sekä järjestämistä moneen kertaan, tässä prosessissa myös aineiston vertailu teoriaan on auttanut. Analyysin tavoitteena on ollut löytää

havainnointimateriaalista kuvaus, joka liittää sen kiinnostuksen kohteena olleeseen vuorovaikutuksen resurssien ja ryhmän ohjaamisen tutkimuskysymyksiin. Aineiston analyysi sisälsi kolme keskeistä vaihetta; teemoittelua, vertailua ja tulkintaa, jotka olivat osittain limittäin analyysiprosessissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Kananen 2015: 165.)

Kerätty aineisto sisälsi videotallenteet, äänitetyt muistiinpanot, kirjalliset päiväkirjamerkinnät ja havainnointimatriisin huomiot. Aineisto yhteismitallistettiin tekstimuotoon, joka sisälsi äänitallenteiden litteroinnit ja videoiden propositiotason litteroinnit, jotka sisälsivät ydin ja pääasioita ryhmäkerrasta. Lisäksi videomateriaali toimi muistin tukena havainnointipäiväkirjaa kirjoittaessa. Tämä havainnoinneista koostuvan tekstiaineiston siirsin word- tiedostolle, josta lähdin erottelemaan asiakokonaisuuksia eri teemojen ja otsikoiden alle. Jäsentelin tekstimassaa jokaista ryhmäkertaa erikseen läpi käyden sekä kokonaisryhmäprosessia tarkastellen. Katselin sekä hyvin yksityiskohtaisia vuorovaikutuksen ja ryhmän ohjaamisen seikkoja kussakin ryhmäkerrassa kuin kokonaisprosessia ja sen isoja linjoja vuorovaikutuksen näkökulmasta. (Kananen 2015: 160-167.)

Tieto kerättiin osallistuvan havainnoinnin keinoin musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamassa suljetussa ryhmässä kuutena kertana, joista kolmella kerralla havainnoinnin tukena oli videointi. Havainnoinnin tukena oli sitä varten laadittu havainnointimatriisi ja päiväkirja (Liite 1).

Vuorovaikutuksen sanattomiin viesteihin pystyi havainnoinnin avulla kiinnittämään erityistä huomiota ja otosryhmän henkilöt saivat keskittyä ryhmän toimintaan. Vuorovaikutus sai tapahtua otosryhmäläisten ohjaajan välillä vapaasti ja pystyin havainnoimaan otosryhmäläisten ilmaisua ja vuorovaikutusta aidoissa tilanteissa. (Haapala 2015: 72.)

Videotaltioinnin etuna oli se, että siinä pystytään rekisteröimään ja tutkimaan niitä hienovaraisia tapahtumia, tunteita ja reaktioita, mitä vuorovaikutuksessa tapahtuu. Videointeja ei ohjata ennalta määriteltyjen kategorioiden pohjalta, vaan annetaan vuorovaikutuslisten kokemusten ymmärtämisen tapahtua itsestään ja nousta aineistoista esille. (Haapala 2015: 74.)

5 Opinnäytetyön tulokset

5.1 Sanat resurssina ja sanallinen viestintä ryhmän vuorovaikutuksessa

Ensimmäisillä kerroilla otosryhmän jäsenet eivät tuntuneet innostuvan keskustelemaan ohjaajan eikä toisten ryhmäläisten kanssa. Vaikutti siltä, että Santerilla ja Kaapolla sanojen tuottaminen oli haastavaa ja Hillevillä sekä Vilmalla muutoin keskusteluihin osallistumista ei syntynyt. Kielelliset haasteet, joita otosryhmäläisistä oli erityisesti Kaapolla ja Santerilla, tuntuivat olevan alkuun suuria haasteita vuorovaikutuksen kululle niin ohjaajan kuin toisten ryhmäläisten suhteen. Alkuun erityisesti ohjaajana toimineen musiikkipedagogiopiskelijan odotukset kielellisen vuorovaikutuksen rooliin ryhmässä vaikuttivat olevan korkealla. Tämä näkyi musiikkipedagogiopiskelijän pohdintana siitä, miten keskustelua voisi lisätä ja tukea ryhmässä.

Keskustelu voisi olla enemmän, ens kerraks täytyy miettiä jotain spesifejä kysymyksiä, joilla herättää ajatuksia ja kysymyksiä liittyen kappaleisiin. (Audiotallenne. Musiikkipedagogiopiskelija 2. Ryhmän ohjauskerta.)

Mun opettaja on joskus sanonut mun harjoitteluissa, että ”älä pelkää hiljaisia hetkiä” ja jätä rohkeasti tilaa ryhmäläisten omille impulsseille. Se on jotenkin välillä tosi haastavaa, kun tekisi mieli itse täyttää sitä tilannetta jotenkin. (Audiotallenne. Musiikkipedagogiopiskelija 4. Ryhmän ohjauskerta.)

Varsinaisesti sanallinen kommunikaatio ja puheen kautta tapahtuva vuorovaikutus ei ryhmäkertojen edetessä lisääntynyt otosryhmän ja ohjaajan välillä, vaan konkreettisten vuorovaikutuksen resurssien kuten katseiden, ilmeiden ja eleiden kautta tapahtuva viestintä, näytti lisääntyvän. Valmiudet kielelliseen kommunikaatioon olivat hyvin vaihtelevat otosryhmän sisällä sekä koko ryhmässä.

Otosryhmäläisistä Hillevi vastasi suoriin kysymyksiin ryhmässä ja hänen valmiudet vaikuttivat olevan melko hyvät erityisesti puheen ymmärtämisessä ja reflektoinnissa. Vilma vastaili myös suoriin kohdistettuihin kysymyksiin ja vaikutti sisäistävän sanalliset ohjeet ongelmitta. Erityisesti esimerkiksi sananlaskuja muistellessa sekä Vilma että Hillevi olivat aktiivisia. Silloin tällöin Hillevi kommentoi keskusteluja, mutta ei vaikuttanut mitenkään pyrkivän olemaan äänessä. Sekä Hillevi että Vilma kuitenkin käyttivät otosryhmäläisistä eniten sanoja ryhmän vuorovaikutuksessa.

Kaapolla oli vaikea afasia, mutta hän pyrki puhumalla usein viestimään ajatuksiaan, usein hän tuntui itsekin aistivan muiden vaikeudet ymmärtää häntä ja keskeytti puheensa

nopeasti. Myös puheen ymmärtäminen ja sanalliset ohjeet tuottivat hänelle vaikeuksia, joihin hän reagoi ilmeillä ja eleillä, kuten huokailemalla, kurtistamalla kulmiaan, heiluttamalla käsiään hermostuneesti. Kaapon vuorovaikutuksessa sanoilla näytti olevan kuitenkin iso merkitys, koska pyrkimys puhua oli hänellä keskeinen tavoite koko ajan.

Santeri oli hyvin hiljainen, mutta vastasi kyllä ja ei kysymyksiin, jotka kohdistettiin hänelle. Hänen reaktionsa keskusteluissa, ohjeiden antamisissa ja muussa kielellisessä viestinnässä oli useimmiten jollain tavalla sulkeutuminen ilmein ja elein tai konkreettisesti pois lähtemällä. Hänen vuorovaikutuksen keinot eivät juurikaan rakentuneet sanalliselle kommunikaatiolle. Näytti siltä, että ohjaaja oppi kertojen edetessä kielellisten resurssien rajat itse kunkin osallistujan kohdalla ja muovasi ohjaamistapojaan sitä mukaa.

Kaikki synkronoitui yhteiseen tekemiseen ja kenelläkään ei ollut kiire mihinkään. (Havainnointipäiväkirja 5.kerta.)

Tasainen ryhmä, kukaan ei ”piikkaa” tai erotu (hyvällä tavalla) ryhmästä. Kaikki osallistuvat tasaisesti. Ensimmäisillä tunteilla erottui aktiiviset ja passiiviset. Ääripäät on tasoittunut. (Havainnointipäiväkirja 7.kerta.)

5.2 Ryhmän toimintaan osallistumisen säätely vuorovaikutuksessa

Ryhmän toimintaan osallistumisessa oli eroja otosryhmäläisten välillä. Hillevi ja Vilma näyttivät osallistuvan ryhmän toimintaan mielellään, eivätkä pyrkineet pois tilasta eikä heidän osallistumisensa tuntunut häiriintyvän, vaikka he olisivat ryhmän toiminnan aikana käyneet muualla. Otosryhmästä kolme Vilma, Hillevi ja Kaapo jakoivat yhteisen ryhmätoiminnan kokemuksen useimmin, toisin sanoen he olivat paikalla lähes joka kerta toiminnan alusta loppuun.

Kaapo ei ollut ensimmäisellä, toisella eikä neljännellä kerralla ryhmän toiminnassa mukana. Esitietoina päivätoiminnan henkilökunnalta, häntä oli kuvattu henkilöksi, joka tarvitsee toiminnoissa selkeän struktuurin, ohjauksen ja suunnan mitä tapahtuu ja mihin ollaan menossa. Hänellä oli taipumusta hermostua siirtymätilanteissa, joissa päällimmäinen tekijä arveltiin olevan haasteet hahmottaa ja ymmärtää, mitä tapahtuu ja miksi. Myös uudet tilanteet ja ihmiset saivat hänet käyttäytymään hermostuneesti. Haasteena kommunikaatiossa kuvattiin myös kielelliset vaikeudet ymmärtämisen ja puheen tuottamisen osalta. Ensimmäistä kertaa musiikkipedagogiopiskelijan tavatessaan Kaapo vetäytyi ryh-

mästä välittömästi. Vaikka poissaoloja tuli aluksi myös muista syistä Kaapo lopulta vaikutti haluavan osallistua ryhmään, eikä vetäytynyt pois kontaktista toisiin ryhmäläisiin ja ohjaajaan.

Otosryhmään kuuluneista henkilöistä Santeri vetäytyi paria kertaa lukuun ottamatta useimmin omasta tahdostaan ryhmästä pois. Syytä hän ei tuntunut osaavan kertoa, mutta tarve lähteä tilasta vaikutti olevan hyvin voimakas. Pois vetäytyessään Santeri lähti musiikilliseen työpajaan varatusta tilasta pois ja meni toiseen tilaan yksinään istumaan tai wc:hen mennessään näytti jäävän herkästi väliaulaan istumaan ja tarvitsi ohjausta tullakseen jälleen ryhmään mukaan. Ohjaajat kertoivat, että Santerille oli tyypillistä vetäytyä toiminnasta istumaan ryhmätoimintatilasta toiseen itsekseen. Hänellä vaikutti olevan paljon toiminnanohjauksen haasteita, hänen tuntui olevan vaikeaa hahmottaa itseään ja paikkaansa ryhmässä. Hänen ilmeensä ja kehon kielensä vaikuttivat useimmiten vältteleviltä ja vetäytyviltä. Hän tuntui pyrkivän pois aktiivisesta kontaktista välittömästi, jos näytti tapahtuvan jotain, mitä hänen oli vaikea käsittää. Ryhmästä pois lähteminen ja etäisyyden ottaminen toisiin näytti olevan hänelle tärkeä keino ilmaista jotakin tunnetta tai tuntemusta vuorovaikutuksessa.

Toisaalta Santerin kohdalla muutos tapahtui viimeisellä ryhmäkerralla, jonka hän oli sen alusta loppuun saakka mukana. Viimeisellä kerralla tila oli lopputansseissa toinen kuin aiemmin. Santerin kohdalla tilamuutos näytti vaikuttavan eniten siihen, että hän oli viimeisellä kerralla ryhmän toiminnassa mukana. Uudessa tilassa hän valitsi paikkansa siten, että pystyi olemaan lähellä wc:tä ja vaikutti pitävän myös enemmän tuolista, jolla istui. Aiempien kertojen pälyilevä ja pakeneva katse vaihtui kontaktiksi ohjaajaan ja jopa siten, että Santeri lähti lopputansseihin mukaan. Katse ja eleet olivat levollisia ja rauhallisen oloisia ja häneen sai kontaktin, eikä hänellä vaikuttanut olevan kiirettä kohtaamisista pois.

Mitä ihmettä, onko tässä osittain vastaus niin moneen kysymykseen Santerin suhteen? Tila kun vaihtui, niin Santeri oli koko kerran mukana ja tanssi vielä parketilla muutamat valssit. Istuma-asento: rento. Tuoli: (taputtelee punaista nojatuolia hymyillen "tää on hyvä"), paikalta pääsee helposti wc:hen ja se on mukavamman oloinen kuin toisen tilan tuoli. (Havainnointipäiväkirja. 8.ryhmäkerta.)

5.3 Katsekontakti osallistumisen säätelijänä

Muihin ryhmäläisiinkin nähden Kaapon katse oli usein herkeämättä ohjaajassa, myös toimintojen välillä spontaaneissa juttuhetkissä tai siirryttäessä toiseen menetelmään tunnin sisällä, Kaapon katse usein säilyi odottavana ohjaajaan suuntautuen. Intensiivinen

katsekontaktin säilyttäminen vaikutti olevan hänelle keskittynyt pyrkimys, ikään kuin tärkeä johtolanka, jonka perusteella hän tuntui muodostavan oman jäsennyksensä mihin suuntaan ollaan menossa, mitä häneltä odotetaan ja toisaalta pysytään ryhmätoiminnan vuorovaikutuksellisessa tilanteesta "ajan tasalla".

Santerin katse taas oli hyvin usein suuntautuneena lattiaan tai pois päin ohjaajasta. Näytti siltä, että jonkin verran Santeria auttoi, mikäli hän istui lähempänä ohjaajaa, jolloin katsekontakti oli helpompi suunnata. Vaikutti siltä, että Santeri halusi nimenomaan vältellä katsekontaktia ja mielellään vetäytyi ryhmässä istumaan siten, että välttyisi katsekanteilta toisten kanssa.

Vilma ja Hillevi katselivat rauhallisen ja levollisen oloisena sekä ohjaajaa ja toisia ryhmäläisiä, katseesta ei ollut havaittavissa samankaltaista intensiivisyyttä, kuin Kaapolla. Useimmiten Vilman ja Hillevin ilmeet ja eleet olivat levollisia ja kasvoille levisi vähän väliä hymy. Vaikutti siltä, että heidän oli helppoa pysyä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa mukana joka kerta ja se vaikutti tuottavan heille mielihyvää.

Katsekontaktit toisiin ryhmäläisiin syntyivät niissä hetkissä, kun musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamat hetket ja menetelmät loivat vuorovaikutukseen vapautuneen ja leikkisän tunnelman. Tällaisia hetkiä syntyi erityisesti kahdessa toiminnossa, joita olivat marakasien soittaminen ja mielikuvituksellinen lumipallojen heittäminen ryhmäläisiä kohti. Näissä tilanteissa vahvimmin reagoi ja muuttui Kaapo. Hän katsoi toisiin ryhmäläisiin ja otti aktiivisesti kontaktia, oma-aloitteisesti ja toisten katseita etsien. Hänen roolinsa ryhmässä muuttui merkittävästi, hänestä tuli vuorovaikutuksessa jonkinlainen alullepanija ja jopa johtaja. Toiset peilasivat Kaapon toimintaa kehollisesti, Kaapo ei käyttänyt kyseisessä hetkessä lainkaan sanoja, vaan katsetta, ilmeitä, eleitä ja kosketusta. Tämän näytti saavan aikaan yleensä jokin toiminnallinen elementti tai kuten musiikkipedagogiopiskelija käytti termiä motorinen ärsyke.

5.4 Ilmeet ja eleet sekä musiikillinen toiminta vuorovaikutuksessa

Ilmeet ja eleet olivat vahvimmin mukana vuorovaikutuksen keinoissa yhteislauluissa ja siihen liittyneissä musiikillisissa hetkissä, jossa valittua laulua rikastettiin ja muunneltiin erilaisin keinoin, kuten yhdessä soittamalla. Ilmeiden ja eleiden määrä oli muissa tilanteissa melko vähäistä. Laulaminen ja yhteislaulut näyttivät myös olevan kaikille tuttua toimintaa.

Tää on tuttu. Tää taitaa olla semmonen perinne. (Hillevi. Satumaa tangon laulamista. 5. Ryhmäkerta.)

Kaapo ja Santeri eivät useimmiten laulaneet mukana, he keskittyivät seuraamaan sanoja edessä olevasta lauluvihkostaan. Kaapon ilme oli usein vakava ja hän seurasi sormellaan sanojen etenemistä vihkosta, aivan kuin pysyäkseen mukana laulussa. Santerin ilme usein harhaili ja hän vaikutti välillä mieteliäältä ja hämmentyneeltä yhteislaulujen aikana. Ilmeestä näytti heijastuvan kysymys, miten tulisi toimia juuri nyt ja mitä minulta kenties odotetaan. Hän saattoi vilkaista vihkosta välillä sanoja, muttei tuntunut pääsevän lauluihin mukaan eikä vaikuttanut ymmärtävän, mitä hänen tulisi tehdä eikä henkilökohtainen ohjauskaan tuntunut auttavan. Hillevi ja Vilma sen sijaan lauloivat suureen ääneen ja vaivattomasti muiden mukana katsellen laulujen sanoja. Molempien asento oli rento ja levollinen, verrattuna Santeriin ja Kaapoon, joista Santeri liikahteli tuolillaan puolelta toiselle ja Kaapo ilme vakavana, hartiat eteenpäin työntyneenä, sanoja seuraten pyrki suoriutumaan lauluhetkestä. Yhteislaulujen rikastaminen jonkin, usein rytmisen ja perkussiivisen soittimen avulla näytti eniten vaikuttavan Kaapoon.

Kaapo ottaa helistimen käteensä, hymyilee ja alkaa heiluttaa soitinta laulun tahtiin. Hän katsoo muihin ryhmäläisiin ja alkaa heilua tanssillisin elkein ja toisella kädellään koskettaa vierustovereiden olkapäitä paikallaan, aivan kuin houkutellen muitakin mukaan. Hän saa kuin saakin vierustoverin mukaan ja he viheltävät ja soittavat sekä heiluttavat käsiään vierustoverinsa mukaan ja he viheltävät ja soittavat sekä heiluttavat käsiään ja jalkojaan rytmikkäästi. Hänen kasvonsa ovat leveässä hymyssä ja minusta hän muistuttaa jollain tavalla pientä, leikkisää poikaa, jolla ei ole harteillaan ainuttakaan huolta. Kaapo ei myöskään käytä laulun aikana soittaessaan sanoja. Intensiivinen, keveä, iloinen ja leikkisä tunnelma valtaa ryhmän.” (Havainnointipäiväkirjan täydennys videon pohjalta. 5. Ryhmäkerta.) Mitä ihmettä, onko tässä osittain vastaus niin moneen kysymykseen Santerin suhteen. Tila kun vaihtui, niihin Santeri oli koko kerran mukana ja tanssi vielä parketilla muutamat valssit. Istuma-asento: rento. Tuoli: (taputtelee punaista nojatuolia hymyillen ”tää on hyvä”), paikalta pääsee helposti wc:hen ja se on mukavamman oloinen kuin toisen tilan tuoli. (Havainnointipäiväkirja. 8.ryhmäkerta.)

Verrattuna yhteislaulun laulamiseen ilman soittimia, jolloin Kaapon ilme oli jännittynyt ja katse kohdistui tiiviisti seuraamaan laulujen sanoja. Soitin kädessä hän otti aktiivisesti kontaktia toisiin ja ilme näytti iloiselta ja vapautuneelta. Hän otti yhteyttä ryhmäläisiin ja ohjaajaan katseilla, ilmeillä sekä eleillä ja tanssien sekä viheltäen yhdessä vierustoverinsa kanssa. Vaikka Kaapo näytti reagoivan vahvimmin yhteislaulujen rikastamiseen rytmisoitinten avulla, otosryhmästä myös Vilma ja Hillevi viestivät vahvemmin erityisesti

katseellaan sekä ilmeillään, kuten hymyilemällä ja nauramalla soittaessaan. Myös Santeri ollessaan yhteislauluhetkissä, joissa rytmisoittimet olivat mukana, katsoi toisiin ryhmäläisiin ja ohjaajaan hymyillen sekä soittaen mukana. Pelkissä yhteislauluhetkissä katse oli Santerin osalta maassa. Usein hän myös vetäytyi joko lähtemällä tilasta tai laittamalla laulukirjan kiinni.

5.5 Ryhmätoiminnan rakenne ja vuorovaikutus

Tarkka rakenne ja toisto turvallisuuden tunteen rakentajana

Varhaismusiikkikasvatuksen pedagogiset periaatteet ja tapa toimia vaikkapa musiikki-leikkikouluissa, oli ryhmän ohjaajana toimineen musiikkipedagogiopiskelijan lähtökohta lähtiessä soveltamaan musiikin ja soveltavan taiteen keinoja muistisairaiden ihmisten ryhmän ohjaamisessa. Tästä selkeä esimerkki oli ajatus toistosta ja samasta tunnin rakenteesta, jota varioidaan vain taiteellisen toiminnan kohdalta.

Fokusoituminen! Ryhmä alkaa tietää, mitä on tulossa. Odotus toiminnalle positiivista. Ei epäselvyyksiä, hermostumisia jne. Moni asia loksahdanut kohdilleen. Toiminnasta on tullut tuttua ja odotettua. Tunnejälki. Pieni piiri tai tunne siitä, vaikka ei oikeasti ollut vähemmän porukkaa. (Havainnointipäiväkirja. 6. ryhmäkerta.)

Toiminta on vakiintunutta: tutut laulut, pieni piiri, vähemmän porukkaa? Vai oliko, näytti määrällisesti. ”Seesteinen tunnelma”. Kenelläkään ei ollut kiire. (Havainnointipäiväkirja. 7.ryhmäkerta.)

Tuntisuunnitelma noudatti tiettyä kaavaa, joka näytti tuottavan prosessin aikana tulosta yleisesti ryhmässä. Moni ryhmässä alkoi puolessa välissä tunnistaa musiikkipedagogiopiskelijan ja heillä näytti olevan jonkinlainen odotus siitä, mitä tulee tapahtumaan. Tuli mainintoja soittamisesta ja siitä, kuinka taas päästään laulamaan. Toiminnassa näkyi osallistujien odotus siitä, mitä tulee seuraavaksi tapahtumaan. Laulukirjoja alettiin ottaa esille, kun ryhmä oli alkamassa ja Satumaa tangosta alku- ja loppulauluna alettiin puhua perinteenä, kuten Hillevi asian mainitsi. Otosryhmäläisissä ainoastaan Santerin osallistuminen ryhmään tuntui olevan haastavaa, eikä ryhmän tuntirakenne ja rutiinit tuntuneet auttavan häntä ryhmään osallistumisessa. Hänelle ei muodostunut myöskään odotukseen viittaavia toimintoja.

Sanattoman viestinnän tukeminen

Ensimmäisiä kahta ohjauskertaa musiikkipedagogiopiskelija kuvasi tunnusteleviksi omalta puoleltaan. Myös havainnointipäiväkirjassa on merkintä tunnustelemisesta ja levottomuudesta. Tämä näkyi myös otosryhmäläisten ja kokoryhmän toiminnassa ja ilmapiiirissä.

Kerta oli hieman tunnustelevaa. Tunnelma oli tunnusteleva. Toimintaa tapahtui ja yhteisten asioiden äärellä oltiin, mutta liikehdintää ja levottomuutta oli myös paljon (Havainnointipäiväkirja. 2. Ryhmäkerta)

Musiikkipedagogiopiskelija reflektoi omaa tapaansa ohjata aktiivisesti tuntien jälkeen. Ohjaamisen ja vuorovaikutuksen tapa muovautui kertojen edetessä. Näytti siltä, että myös ohjaaja oppi tuntemaan ryhmäläisten tapaa viestiä ja muovasi omaa vuorovaikutustaan ja tapaansa ohjata samalla.

Kaikki sellanen liian informaation antaminen etukäteen on pitänyt jättää pois, että niinku ohjeetkin antaa sille siinä hetkessä näyttämällä ja tekemällä ja se sanallinen ja etukäteen puhuttu ohjeistus jääki vähemmälle. (Audiotallenne. Musiikkipedagogiopiskelija. 6. Ryhmäkerta)

Ensimmäisillä kerroilla vuorovaikutustilanteiden epäsymmetrisyys näkyi ohjaajan odoituksina, jotka liittyivät keskusteluun ryhmäläisten kanssa ja ohjaajan antaa ohjeita ja ohjata toimintaa. Ensimmäisinä neljänä kertana ohjaajan pohdinnassa oli keskusteluiden lisääminen, kun taas puolessa välissä tuli pohdintaa hiljaisten hetkien sietämisestä ja ryhmäläisten omiin impulsseihin luottamisesta.

Mä haluan pyrkiä jotenkin siihen, että sille pedagogiselle inspiraatiolle ja luovuudelle jää myös tilaa siinä tuokiossa, et se ei oo silleen liian täynnä kaikkea. (Audiotallenne. Musiikkipedagogiopiskelija 5. ryhmäkerta)

Toimintakertojen puolessa välissä ohjaaminen alkoi painottua eri tavalla, että sanallinen ohjaus ennen toimintoja ja etukäteen annetut ohjeet vaihtuivat niin, että ohjeistus tuli samalla, kun toimittiin ja ohjaaja näytti osoittamalla enemmän kuin sanalliseen kommunikaation tukeutuen. Tämä vaikutti erityisesti siten, että Kaapon hermostuneisuus vähentyi ja hän tuntui saavaan kiinni paremmin siitä, mitä häneltä odotetaan ja miten hänen tulisi toimia. Santerin kohdalla tosin tämäkään ei varsinaisesti auttanut, vaan ison ryhmän keskellä kontaktin luominen vaikutti olevan haastavaa sekä ohjaajalle että Sante-rille. Toiminnallisuuden ja sanattoman viestinnän painottuminen ja ryhmän luottamus

suhteessa ohjaajaan ja toisiinsa myös tasapainotti ryhmää ja sen keskinäistä vuorovaikutusta, joka alkoi näkyä kertojen edetessä:

Neljännän ja viidennen ryhmäkerran kohdalla voikin nähdä muutosta vuorovaikutuksen painopisteessä, jossa kielelliset kyvyt ja odotukset siihen suuntaan olivat poistuneet ohjaajan pohdinnoista ja vuorovaikutus painottui yhteisen tekemisen ympärille ja tässä hetkessä tapahtuvalle vuorovaikutukselle, jossa konkreettiset vuorovaikutuksen resurssit olivat keskeiset tavat toimia ja viestiä. Myös havainnointipäiväkirjaan tuli neljännestä ja viidennestä kerrasta alkaen kuvausta synkronoitumisesta, kiireettömyydestä, tasaisuudesta ja eroja ensimmäisten kertojen aktiivisten ja passiivisen oloisten ryhmäläisten välillä ei tullut enää esille. Näytti siltä, että ohjaaja oppi kertojen edetessä kielellisten resurssien rajat itse kunkin osallistujan kohdalla ja muovasi vuorovaikutuksen ja ohjaamisensa tapaa sen myötä.

Tämän kerran tunnissa oli vuorovaikutuksellisesti suorastaan taikaa. Kaikki synkronoituvat yhteiseen tekemiseen ja kenelläkään ei ollut kiire mihinkään. (Havainnointipäiväkirja. 5.ryhmäkerta.)

Tasainen ryhmä, kukaan ei ”piikkaa” tai erotu (hyvällä tavalla) ryhmästä. Kaikki osallistuvat tasaisesti. Ensimmäisillä tunneilla erottui aktiiviset ja passiiviset. Ääripäät on tasoittunut. (Havainnointipäiväkirja. 7. ryhmäkerta.)

6 Johtopäätökset

6.1 Muistisairauksien tuomat yksilölliset muutokset vuorovaikutuksessa

Tahto ymmärtää ihmisen viestejä silloin, kun sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit ovat erilaiset, vaikkapa muistisairauden takia, tuo esille sen, miten vaativaa ja aikaa vievää se voi olla. Vuorovaikutus ei välttämättä kulje sille asetettujen sosiaalisten rakenteiden ja odotusten mukaisesti. (Raevaara 2016: 144-161.) Tämä heijastui ryhmäprosessin aikana myös ohjaajan ja ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa. Kenties ohjaajan esittämisiin kysymyksiin ei välttämättä saatu vastauksia tai niihin reagoitiin poikkeavilla tavoilla tai hiljaisuudella. Halu ymmärtää ja tulkita muistisairaana ihmisen viestejä, voi olla erityisen haastavaa, mikäli sosiaalisen vuorovaikutuksen resurssit eivät ole samanlaiset kuin itsellä. Jos vuorovaikutus ei voi rakentua sanalliseen viestintään, miten vuorovaikutus rakennetaan?

Muistisairaahan ihmisen käytös, joka saattaa tuntua haasteelliselta, voidaan nähdä myös tapana yrittää kertoa jotain. Käyttäytyminen on yleensä aina heijastus, jostain mitä muistisairas ihminen haluaa kertoa, vaikka ei sanallisesti siihen pystyisi. (Haapala 2015: 76.) Pohdin prosessin jälkeen esimerkiksi Santerin halua vetäytyä ryhmän toiminnasta ja sen mahdollista viestiä. Oliko taustalla sairaudesta johtuvaa toiminnan ohjauksen vaikeutta ja siitä heijastuvaa tunnetta, jota hän viestitti lähtemällä pois ryhmästä tai jotain muuta? Viimeisellä kerralla, kun wc oli lähellä ja tila sekä tuoli erilainen, oli Santerikin ryhmän toiminnassa mukana eri tavalla. Ehkä wc:n läheisyys toi hänelle turvallisuuden tunnetta ja tuoli yksinkertaisesti tuntui mukavammalta, joka auttoi pysähtymään yhteiseen toimintaan paremmin? Niin tai näin, käytös ilmenee harvoin ilman loogisia syitä. Käytöksemme ja viestintämme on sekoitus niin menneisyyden, persoonallisuuden, nykyisten hetkien kuin fyysisen ympäristön, terveyden ja hyvinvoinnin kokemuksia. Kun siihen yhdistetään muistisairauden tuomat yksilölliset merkitykset, huomaamme, miten monesta tekijästä ihmisen viestinnän ymmärtäminen koostuu. (Haapala 2015: 75-76.) Muistisairauteen liittyy lukuisia yksilöllisiä taustatekijöitä, niin konkreettisella kuin tunneperäisellä tasolla. Toimivan vuorovaikutuksen pohjalle tarvitaan niin ymmärrystä muistisairauden tuomista yksilöllisistä muutoksista kuin elämänhistorian tuntemusta. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 20.)

Ohjaajan oli helpompaa pikku hiljaa tunnistaa jokaisen ryhmään kuuluneen keinoja ja resursseja olla vuorovaikutuksessa. Kaikki tämä vaati aikaa ja kärsivällisyyttä antaa ryhmäläisten impulssien nousta esille ja reflektiota siitä, minkälainen ohjaus ja toiminta juuri tälle ryhmälle sovitetaan ja räätälöidään. Ryhmäprosessissa pohdin musiikkipedagogiopiskelijana toimineen ohjaajan tilannetta, jos hänellä olisi ollut käytettävissään resursseja ja aikaa perehtyä ihmisten elämänkaareen, voimavaroihin ja persoonallisuuteen tarkemmin, millä tavalla se olisi muovannut vuorovaikutusta? Pohdin myös, miten paljon tarvitaan moniammatillista yhteistyötä siinä tilanteessa, kun muistikuntoutujien ryhmää ohjaa toisen alan osaaja, jolla ei välttämättä ole ikääntymiseen ja muistisairauksiin liittyvää tietoa. Miten paljon tarvitaan ymmärrystä muistisairauden tuomista muutoksista vuorovaikutukseen yksilöllisellä tasolla? Miten esimerkiksi ohjaaja, joka ei tiedä tai tunne muistisairauksia tulkitsee muistisairaahan ihmisen viestejä vuorovaikutuksessa? Miten se vaikuttaa ohjaajan odotuksiin ja oletuksiin vuorovaikutuksen kulusta?

6.2 Muistikuntoutujan sanaton viestintä ja vuorovaikutuksen rakentuminen

Jos sosiaalinen vuorovaikutus ei menekään sille asetettujen odotusten mukaisesti, tarvitaan aikaa ja pysähtymistä, jotta vuorovaikutus saadaan rakennettua uudelle pohjalle. (Raevaara 2016: 144-161.) Ryhmäprosessissa oli havaittavissa mielenkiintoinen muutos sosiaalisten resurssien käytön painopisteessä. Alkuun odotukset keskusteluista heijastuivat esimerkiksi musiikkipedagogiopiskelijan reflektioissa. Ryhmätoiminnan muotoutuessa ja jättäessä kenties tunnejälkiä ryhmään osallistuvillekin näytti muodostuvan odotuksen ja tuttuuden tunne. Molemmiin puolin näytti tapahtuvan tutustumista ja oppimista, mitä seuraavaksi tapahtuu ja miten vuorovaikutus rakentuu. Vaikka ohjaajan odotus keskusteluiden lisääntymiselle ei varsinaisesti toteutunut, vuorovaikutus siirtyi vahvemmin sanattoman viestinnän maailmaan. Niin tunneilmapiirissä kuin sosiaalisten vuorovaikutuksen resurssien käytössä ilmeet, eleet, kosketus, katseet ja kehon kieli näyttelivät keskeistä osaa vuorovaikutuksen keinoissa ohjaajan ja otosryhmäläisten sekä muun ryhmän välillä. Musiikkipedagogiopiskelija pääsi ryhmäkertojen edetessä tuohon vuorovaikutuksen tasoon luontevasti mukaan.

Sanat ovat ihmisille niin keskeinen kommunikaation ja viestinnän väline, että usein vasta haasteet siinä, saavat meidät huomaamaan sen. (Klippi 2017: 84.) Vuorovaikutus muistisairaahan ihmisen kanssa voi tuntua juuri tästä syystä haastavalta, mikäli se ei rakennu totutuille resursseille, kuten sanalliseen kommunikaatioon. Kun vuorovaikutusta pilkotaan pienempiin osiin ja myös tarkastellaan niitä keinoja ja resursseja joita ihminen käyttää, voimme huomata, miten monipuolinen ja monimutkainen maailma siitä avautuu. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 8.)

Ryhmäprosessia havainnoimalla kiinnitin huomiota, että vuorovaikutus ja viestintä voi rakentua pääasiassa konkreettisia sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja käyttäen, tästä esimerkkinä Kaapon elpyminen rytmistä soitinta soittaessaan. Toisaalta, jos katselemme ihmisen kielen ja vuorovaikutuksen kehitystä syntymästä aikuisuuteen, tämä ei myöskään yllätä. Miten paljon kognitiiviset kyvyt ja toiminnot kuitenkin määrittelevät meidän tapaamme ja odotuksiamme olla vuorovaikutuksessa myös muistisairaiden ihmisten kanssa? Tai kenties vuorovaikutuksen toinen osapuoli, jolla ei ole muistisairautta ei vain ole aina tietoinen vuorovaikutuksen keinojen moninaisuudesta.

Näen Kaapon kokemuksen esimerkkinä siitä, miten viestintää ja vuorovaikutusta voi tapahtua ilman sanoja, kun sille vain on sitä tukevat elementit tarjolla. Tässä tapauksessa

kommunikaatiota tuki musiikki ja rytmiset soittimet. Ne tuntuivat luovan Kaapolle väylän olla aktiivinen vuorovaikutuksen osapuoli, jolla on paljon sanottavaa ja hänen tapaansa kommunikoida tuettiin ja se tunnistettiin. Tilanteessa sosiaalinen vuorovaikutus perustui konkreettisten vuorovaikutuksen resurssien hyödyntämiselle, ilmeille, eleille, kehon kielelle. Musiikki ja rytmisen soittaminen musiikin tahtiin näytti mahdollistavan luonnollisen ja tasavertaisen tavan kommunikoida Kaapon ja ryhmäläisten kesken.

Kun kielellisestä kommunikaatiosta ja siihen liittyvistä sanallisista resursseista huomio kiinnitetään tarkasti myös ilmeisiin, katseeseen, eleeseen ja vaikkapa kosketukseen, voidaan nähdä niiden merkitys vuorovaikutuksessa muistisairaahan ihmisen kanssa. Näin olleen konkreettisetkin vuorovaikutuksen resurssit ovat tärkeitä viestinnän kanavia ja keinoja. Erityisesti muistisairaahan ihmisen kohdalla niiden tunnistaminen ja huomaaminen pysäyttää vuorovaikutuksen toisen osapuolen tulkitsemaan sitä viestiä, mitä sanattomasti kerrotaan. (Peräkylä 2016: 64.)

6.3 Taiteellisten menetelmien tuki vuorovaikutuksessa

Musiikin ja taiteellisen toiminnan hyödyt muistikuntoutuksessa ovat nousseet esille tutkimusten myötä. Tässä opinnäytetyössä taiteellisen toiminnan menetelmät näyttivät toimivan itsessään resursseina vuorovaikutuksessa. (Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46: 32-33.) Ne tuntuivat mahdollistavan yhteisen toiminnan ja kohtaamisen ilman sanoja, joka toi ryhmätoimintaan myös tasavertaisuutta. (Lindholm ym. 2016: 19.)

Musiikkipedagogiopiskelija sovelsi ryhmätoiminnassa varhaismusiikkikasvatuksen ja soveltavan taiteen keinoja. Toiston periaate, joka näkyi rakenteessa ja tunnin sisällössä näytti vahvistavan sitä käsitystä, jossa toistot ja ryhmän rutiinit muistisairaiden ihmisten ryhmätoiminnassa nähdään hallinnan – ja turvallisuuden tunnetta ylläpitävinä tekijöinä (Pohjavirta 2017: 17.)

Otosryhmässä yhteislaulut ja niiden muuntelu ja rikastaminen erilaisilla keinoilla, tuntuivat olevan vuorovaikutuksen kannalta sellaisia, jotka muuttivat sen kulkua ja näyttivät herättävän tunteita, sekä nostavan vuorovaikutuksen resurssien kirjon esille. Kaapolle rytmisen soittimen käteen ottaminen näytti tuottavan erityisen kokemuksen hallinnan tunteesta ja keinon ilmaista itseään. Nuo hetket, joissa rytmistä soitinta käytettiin laulun mukana oli ainoita, joissa Kaapo ei näyttänyt lainkaan hämmentyneeltä, vaan näytti olevan täysin osallisena vuorovaikutuksen kulussa. Hän näytti iloiselta ja viestitti aktiivisesti

muille ryhmäläisille ilmeillään, eleillään ja kehon kielellään olevansa mukana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tuo yksinkertainen lisä tuoda rytminen soitin ryhmän toimintaan, näytti luovan vuorovaikutukseen kentän, jossa Kaapo pystyi siirtämään tunteita ja viestimään huolettoman oloisesti muille ryhmäläisille.

Näen tämän Kaapon kokemuksen esimerkkinä siitä, miten viestintää ja vuorovaikutusta voi tapahtua ilman sanoja, kun sille vain on sitä tukevat elementit tarjolla. Tässä tapauksessa kommunikaatiota tuki musiikki ja rytmiset soittimet. Ne tuntuivat luovan Kaapolle väylän olla aktiivinen vuorovaikutuksen osapuoli, jolla on paljon sanottavaa ja hänen tapansa kommunikoida tuettiin ja se tunnustettiin. Tilanteessa sosiaalinen vuorovaikutus perustui konkreettisten vuorovaikutuksen resurssien hyödyntämiselle, ilmeille, eleille, kehon kielelle. Musiikki ja rytminen soittaminen musiikin tahtiin näytti mahdollistavan luonnollisen ja tasavertaisen tavan kommunikoida Kaapon ja ryhmäläisten kesken.

Siirtymätilanteet, kuten toiminnosta toiseen siirtyminen tai uuden aktiviteetin aloittaminen, on usein haastava paikka. Muistikuntoutujien kohdalla hahmottamisen vaikeus ja asioiden jäsentäminen tuovat siirtymätilanteisiin usein levottomuutta. Tällaisissa tilanteissa vuorovaikutuksessa nousee esille turvallisuuden tunteen ylläpitäminen ja selkeä ohjaus. Näissä kohtaa erilaiset lorut, pienet laulut tai muu musiikillinen elementti näytteli merkittävää roolia koko ryhmän vuorovaikutuksen kannalta.

Vaikka taiteellisen toiminnan menetelmät ja periaatteet toimivat ryhmäprosessissa hyvin ja tukivat vuorovaikutusta siinä, pohdin myös erityisesti muistisairaiden ihmisten kohtaamiseen tarkoitettuja tekniikoita ja niiden yhdistämistä taiteellisiin menetelmiin. Naomi Feilin kehittämässä validaatiomenetelmässä ja siihen perustuvassa suomalaisessa Tunteva-mallissa vuorovaikutuksessa korostuu ymmärrys muistisairaahan ihmisen omasta maailmasta ja niistä tunteista, joita sairaus yksilöllisesti hänessä nostattaa. (Feil 2012: 8; Pohjavirta 2017: 3.) Musiikkipedagogiopiskelija luontaisesti toteuttikin paljon tätä pelkästään käyttämällä musiikkia, joka on tunteva –menetelmässäkin on mainittu yhtenä menetelmän vuorovaikutuksen neljästätoista keinosta. (Muistiliitto 2017.)

Ehkä mieleeni nousi ajatus ylipäättään jälleen tiedon merkityksestä, siitä miten tärkeää on ymmärtää jotain perusteita myös muistisairauksista, kun suunnitellaan ja ohjataan muistisairaiden ihmisten ryhmiä. Ryhmätoiminta kun yleensä on hyvin vuorovaikutteista. Samalla kun innokkaasti löydämme tietoa musiikin ja taiteen hyödyistä muistikuntoutuksessa ja eri alojen ammattilaiset toimivat muistisairaahan ihmisen kuntoutuskentällä,

saamme toisaalta uutta tukea vuorovaikutukseen ja toisaalta näemme tarpeen ammattialojen väliseen tiedon jakamiseen esimerkiksi muistisairauksista ja sen vaikutuksista vuorovaikutukseen.

7 Pohdinta

7.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tulokset

Opinnäytetyön näkökulma ja tavoite muodostui vähitellen yhteistyössä työelämän ja musiikkipedagogiopiskelijan kanssa. Tavoitteena oli kerätä tietoa vuorovaikutuksesta musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamassa ryhmässä, havainnoiden neljää ryhmään osallistunutta henkilöä. Kiinnostuksen kohteeksi muodostui tarkemmin ne keinot ja resurssit, joita otosryhmäläisillä oli vuorovaikutuksessa käytettävissään sekä se, miten vuorovaikutusta voidaan tukea muistisairaiden ihmisten ryhmässä. Tässä tarkastelin erityisesti musiikkipedagogiopiskelijan ryhmän ohjaamista ja niitä asioita, joita sieltä nousi prosessin aikana esille.

Ryhmäprosessin havainnointi vahvisti, miten paljon sanojen ulkopuolella tapahtuu vuorovaikutusta ja viestintää. Ilmeet, eleet ja erilaiset tunnelmaisun keinot kehon liikkeineen voidaan nähdä resursseina ja mahdollisuuksina, joita muistisairaalla ihmisellä on käytössään sanojen lisäksi. Videoiden kautta tätä sanattoman viestinnän maailmaa pystyi vielä hienovaraisemmin ja tarkemmin havainnoimaan. Jokainen otosryhmäläinen viestitti paljon, vaikka pääosin viestit välittyivät katseiden, ilmeiden, eleiden ja toimintaan osallistumisen säätelynä. Osalle otosryhmäläisistä löytyi ryhmästä paikka, jossa he näyttivät olevan vastavuoroisessa suhteessa toisiin ryhmäläisiin ja ohjaajaan. Yksi heistä kuitenkin viestitti pääosan ryhmien kokoontumisen kerroista jotain lähtemällä lähes joka kerta toiminnasta pois. Yksi käytöksen viesti saattoi olla jokin tunnetila tai tuntemus, jota toiminta edusti.

Keskeisiksi vuorovaikutuksen tukemisen keinoiksi ryhmässä muodostui sanattoman viestinnän vahvistaminen ja siihen luottaminen prosessin edetessä. Tämä näkyi musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamisen muutoksessa sanallisen ohjaamisen vähentyessä ja tässä hetkessä tapahtuvan osoittamisen ja tekemisen korostuessa. Toinen keskeinen ryhmän vuorovaikutusta tukeva elementti oli toistot ja selkeä rakenne, joka vaikutti luovan turvallisuuden- ja tuttuuden tunnetta, mikä edesauttoi otosryhmäläisiä osallistumaan

vuorovaikutukseen ja toimintaan. Sanattoman vuorovaikutuksen rooli kasvoi ryhmäker-
tojen edetessä. Ryhmässä käytetyt taiteen soveltavat menetelmät näyttivät osaltaan
mahdollistavan sanattoman vuorovaikutuksen mahdollistumisen luontevasti.

Sanattoman viestinnän keinot merkityksellisessä ja vastavuoroisessa niin itseään ilmais-
ten kuin toisia tulkiten erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa on ihmisillä laajat muistisairau-
desta huolimatta. Sosiaalisten vuorovaikutusten resurssien tunnistaminen ja niiden
kautta tulevien viestien havainnoiminen ja tulkitseminen auttavat ymmärtämään muisti-
sairauden sosiaalisia vaikutuksia. Kielellisen viestinnän sijaan tai lisäksi, olisi hyvä huo-
mata ja kehittää keinoja tukea sanatonta viestintää yhä enemmän ja kannustaa muisti-
sairaita ihmisiä käyttämään sitä kommunikoimisessa. Tämä tukee muistisairaana ihmisen
kykyä ja tarvetta pysyä vastavuoroisessa suhteessa toisiin ja varmistetaan, että hänen
tapansa kommunikoida otetaan huomioon. (Haapala 2015: 75.)

7.2 Opinnäytetyön eettiset periaatteet

Muistisairauden mukanaan tuomia keskeisiä haasteita opinnäytetyön tiedonkeruuta aja-
tellen liittyivät lupamenettelyihin ja oikeanlaisten aineistonkeruumenetelmien valintaan.
Tämän vuoksi luvat opinnäytetyön tekemistä varten pyysin niin omaisilta kuin muistisai-
railta henkilöiltä itseltäänkin. Havainnointi menetelmänä tuki muistisairaiden ihmisten
mahdollisuutta toimia tiedontuottajina, joka tuntui oikealta valinnalta. (Haapala 2015: 31.)

Eettisinä kysymyksinä opinnäytetyötä tehdessäni pohdin muun muassa tulkintaan liitty-
viä asioita. Kun havainnoidaan ihmisen vuorovaikutusta ja vuorovaikutuksen resursseja,
täytyy niiden kautta tulevaa viestintää myös tulkita. Mietin omaa asemaani havainnoi-
jana, miten ilmaisen tulkintani ja tuon oikealla tavalla esille opinnäytetyön otosryhmäläis-
ten viestit? Miten turvaan, että opinnäytetyöhön osallistuneiden otosryhmäläisten oma
viesti ja ääni tulee esille? Tulkinnan haasteita en pystynyt täydellisesti kiertämään. Olen
se, joka loppuen lopuksi on tässä raportissa saattanut sanalliseen muotoon näkemänsä
ja havaitsemansa. Ei otosryhmäläiset tai kukaan muukaan. Se tuo väkisinkin tietyn etäi-
syyden otosryhmän ja minun välille tiedon tuottamisessa. Se haastaa minua oletetun
tietämykseni, asenteideni ja tapojeni kanssa, kun olen pyrkinyt tulkitsemaan ja tuomaan
esille kuvausten kautta otosryhmäläisten sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja ryh-
mässä. (Haapala 2015: 76-77.)

Vuorovaikutuksen tutkimisen tukena oli videomateriaalin kerääminen neljältä eri kerralta.
Koska materiaali on niin sanotusti suoria tunnistetietoja sisältävää aineistoa, pyydettiin

yhdistyksen tutkimusluvan lisäksi kirjalliset luvat myös tutkimukseen osallistuvien omaisilta videomateriaalin keräämiseen. Videomateriaali kerättiin ainoastaan otosryhmäläisistä. Kerättyä aineistoa käytettiin ainoastaan opinnäytetyön aikana. Luvat pyydettiin ryhmiin osallistujilta suullisesti ja jokaisena tutkimuskertana erikseen. Omaisilta luvat tutkimukseen kerättiin kirjallisesti. Videoaineisto kerättiin, säilytettiin ja käsiteltiin siten, että tiedot eivät päätyneet ulkopuolisille ja aineistoa käytettiin ainoastaan tutkimuksellisiin tarkoituksiin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 9-10.) Tuloksia kuvatessa ja muualla opinnäytetyössä puhutaan otosryhmäläisistä nimillä, jotka ovat tätä opinnäytetyötä varten muodostettuja. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 11.)

Peruslähtökohta tässä opinnäytetyössä oli se, että vaikka muistisairaus vaikuttaa toimintakykyyn laaja-alaisesti, se ei muuta tämän ihmisarvoaan tai oikeuttaan tulla kuulluksi ja osalliseksi kokemuksiensa ja mieltymystensä sekä kaiken muun häntä koskevien asioiden suhteen. Opinnäytetyöhön osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja osallistuvilla henkilöillä sekä yhdistyksen osapuolilla että omaisilla on ollut oikeus kieltäytyä opinnäytetyöhön osallistumisesta missä vaiheessa tahansa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 5.)

Tunnisteellisten aineistojen käsittelystä säädetään henkilötietolaissa (523/1999). Tutkittavia, omaisia ja yhdistystä informoitiin tiedonhankinnantapojen luonteesta; aineistoa kerättiin videomateriaalin ja havainnoinnin keinoin, johon pyydettiin erikseen luvat kirjallisesti omaisilta, yhdistykseltä ja suullisesti tutkimukseen osallistuvilta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 5-6.) Opinnäytteeseen osallistuvilla otosryhmäläisillä ja muilla musiikkiryhmään osallistujilla oli mahdollisuus poistua, keskeyttää tai mennä muuhun ryhmätoimintaan, mikäli näin halusi missä vaiheessa tahansa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 5.) Tutkimuksen videomateriaalia käytettiin ainoastaan tutkimuksellisiin tarkoituksiin tämän opinnäytetyön aikana. Aineisto hävitetään opinnäytetyöprosessin päätyttyä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012: 5.)

7.3 Jatkokehittäminen

Monitieteistä tietoa esimerkiksi taiteellisista menetelmistä, taideterapioista ja musiikkiterapiasta on runsaasti. Myös vuorovaikutuksesta on tietoa sekä muistisairauksien vaikutuksesta siihen. Muistisairaahan ihmisen vuorovaikutuksen tukemiseksi on myös olemassa malleja ja menetelmiä, joista Naomi Feilin validaatiotekniikoihin perustuva Tunteva – malli kenties yksi käytetyimmistä. (Feil 2012: 8-14.) Tässä opinnäytetyössä sain tehdä yhteistyötä toisen alan tulevan ammattilaisen kanssa. Yhteisissä reflektioissamme

saimme oppia toisiltamme ja nähdä erilaisia näkökulmia havaitsemiimme asioihin. Näkökulmat veivät meitä tarkastelemaan asioita ammattialojemme kautta. Prosessi auttoi huomaamaan eri alojen yhteistyön mahdollisuudet ja tärkeyden esimerkiksi muistikuntoutuksen kannalta katsottuna. Taiteen soveltamisen keinot yhdistettynä geronomiin voimavaralähtöiseen ajattelutapaan sekä gerontologiseen tietoon voisi olla asetelma kehittää lisää menetelmiä vuorovaikutuksen tueksi muistikuntoutuksessa.

Kaikki aloittavat varhaisessa vuorovaikutuksen vaiheessa sanattoman viestinnän keinoin muodostaa kontaktia toiseen ihmiseen. Ihmisen kasvaessa näitä keinoja ja resursseja tulee mukaan yhä enemmän. Monet muistisairaudet voivat viedä meidät jälleen sille paikalle, jossa sanaton viestintä nousee keskeiseen rooliin vuorovaikutuksessa. Se vaatii toiselta osapuolelta kykyä nähdä vuorovaikutuksen keinot laajasti sekä ymmärrystä nähdä muistisairaana ihmisen käytös luonnollisena osana hänen tavassaan viestiä. (Laaksonen & Rantala & Eloniemi-Sulkava 2016: 10.)

Avuttomuuden tunne tilanteessa, jossa vuorovaikutus ei voikaan perustua sanalliseen kommunikaatioon tuo esille sen, miten merkittävässä roolissa sanat vuorovaikutuksessa ovat. Toisaalta se haastaa rakentamaan vuorovaikutusta jäljellä oleville resursseille, kuten ilmeille, eleille, kosketukselle tai katseelle.

On lohdullista, että ihmisellä on mahdollisuus olla toinen toisensa kanssa yhteydessä niin moninaisilla tavoilla. Aineistoa kerätessä vastaan tuli ainutlaatuisia vuorovaikutuksellisia hetkiä, kuten yhden otosryhmäläisen kohdalla, jonka olemus muuttui mieteliäästä tarkkailijasta yhteissoittohetkessä leikkisäksi, vapautuneeksi ja toisia mukaan innostavaksi toimijaksi. Tämänkaltaisissa tilanteissa pystyi havaitsemaan, miten pienellä tuella ja ohjaamisen keinoilla muistisairas ihminen pääsee kokoontumisesta kohtaamiseen, vuorovaikutuksen peruslähtökohdan äärelle. (Lilja 2016: 207.) Tämän ryhmän toiminnassa ne muodostuivat musiikin ja taiteen soveltavista keinoista, jotka mahdollistivat vuorovaikutuksen painottumisen sanattomaan viestintään ja konkreettisten sosiaalisten vuorovaikutuksen resurssien käyttöön.

Lähteet

Aitokari, Lauri – Vähä-Tuisku, Sakari 2017. Muistisairauksien tunnistaminen ja hoito. Syventävien opintojen kirjallinen työ. Lääketieteen yksikkö. Tampereen yliopisto.

Burakoff, Katja – Haapala, Peppi 2012. Kohdaten. Opas vuorovaikutukseen muistisairaahan ihmisen kanssa. Verkkodokumentti pdf. < www.papunet.net/muisti > Luettu 28.11.2017

Dianne Gove, Ana Diaz-Ponce, Jean Georges, Esme Moniz-Cook, Gail Mountain, Rabiha Chattat, Laila Øksnebjerg & The European Working Group of People with Dementia (2018) Alzheimer Europe's position on involving people with dementia in research through PPI (patient and public involvement), *Aging & Mental Health*, 22:6, 723-729.

Eloniemi-Sulkava, U., Hallikainen, M., Mönkäre, R., Nukari, T. & Forder, M. 2014. *Muistisairaahan kuntouttava hoito*. Helsinki: Duodecim.

Feil, Naomi & de Klerk-Rubin Vicki 2012. The validation breakthrough. Simple techniques for communicating with people with Alzheimer's and other dementias. 3.painos 2012. Published 1993. HPP –health profession press.

Grönfors, Martti 2011. (Toim. Vilkkä, Hanna) Laadullisen tutkimuksen kenttätymenettelmät. SoFia-Sosiologi-Filosofiaapu Vilkkä. Hämeenlinna 2011.

Haapala, Nelli 2015. Muistisairaahan osallisuus laadullisessa tutkimuksessa. Teoreettinen tutkimus laadullisten tiedonkeruumenetelmien soveltuvuudesta muistisairaille. Pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto.

<<https://laura.ulpland.fi/bitstream/handle/10024/61952/Haapala.Nelli.pdf?sequence=>>

Luettu 20.11.2017

Haddington, Pentti – Keisanen, Tiina – Rauniomaa, Mirka 2016. **Tila ja liike**. Keskustelun analyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Toim. Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla. Kustannusosakeyhtiö vastapaino.

Heinonen, Saara. 2017. Musiikki liittää ihmiset yhteen: vuorovaikutteisuus ryhmämusiikkituokioissa. Pro gradu tutkielma. Musiikkitiede. Copyright Jyväskylän yliopisto.

Laaksonen, R., Rantala, L. & Eloniemi-Sulkava, U. (2016). *Ymmärrä - tule ymmärretyksi. Vuorovaikutus muistisairaahan ihmisen kanssa*. Suomen muistiasiantuntijat ry.

Laitinen, Liisa. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Taikusydän. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46.

Lindholm, Camilla n.d. Lehtiartikkeli. Muistiasiantuntijat. Verkojulkaisu. <http://www.muistiasiantuntijat.fi/memo.php?udpview=read&src=db25114&sid=111&issue=2011-02&lang=fi> Luettu 10.10.2018

Lilja, Niina 2017. Lehtiartikkeli. Teos vuorovaikutuksen anatomian analysoinnin tueksi. Puhe ja kieli, 37:3, 207–212 (2017). Viestintätieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto.

Topo, P., Sormunen, S., Saarikalle, K., Räikkönen, O. & Eloniemi-Sulkava, U. (2007). *Kohtaamisia dementiahoidon arjessa. Havainnointitutkimus hoidon laadusta ja asiakkaan näkökulmasta*. Stakes, Tutkimuksia 162. Stakes, Helsinki.

Vehmanen, Mari. n.d. ”Arvostava vuorovaikutus hoitaa muistisairasta”. Ulla Eloniemi - Sulkavan haastattelu. Verkkajulkaisu. Potilaan lääkärilehti 25.05.2014. <<http://www.potilaanlaakarilehti.fi/uutiset/arvostava-vuorovaikutus-hoitaa-muistisairasta/>> Luettu 25.11.2017

Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla 2016. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino. 447 s. (ISBN 978951768567-2)

Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja. Toim. Teemu Makkonen.

Hirsijärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2016. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytätymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Topo, Päivi 2006. Eettiset kysymykset vanhustenhuollon tutkimuksessa. Stakes. Työpapereita 21/2006. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki 2006.

Martikainen, Kaisa n.d. Yhteinen ilo – ohjeita voimauttavaan vuorovaikutukseen. Verkko-dokumentti. <http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/VV/yhteinen_ilo_ohjeita_voimauttavaan_vuorovaikutukseen.pdf> Luettu 02.03.2018

Kurhila & Lindholm 2016. **Ymmärtämisen haasteet**. Keskustelun analyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Toim. Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla. Kustannusosakeyhtiö vastapaino.

Klippi, Anu 2017. Afasia. Aikuisiän kielihäiriöiden aivoperusta ja kuntoutus. Kielenkäyttö, vuorovaikutus ja keskustelun pulmat. Toim. Klippi, Anu - Korpijaako-Huuhka, Anna-Maija – Lehtihalmes, Matti & Rautakoski, Pirkko. Gaudeamus Oy.

Kananen, Jorma 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Koppa n.d. Menetelmäpolkuja. Tutkimusprosessi. Tutkimuksen suunnittelu. Verkko-dokumentti. <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-suunnittelu>> Luettu 15.12.2017

Pekkala, Seija 2017. Muistisairaiden ihmisten kielen ja kommunikaation kuntoutus. Afasia. Aikuisiän kielihäiriöiden aivoperusta ja kuntoutus. Toim. Klippi, Anu - Korpjaakko-Huuhka, Anna-Maija – Lehtihalmes, Matti& Rautakoski, Pirkko. Gaudeamus Oy.

Peräkylä, Anssi 2016. **Sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja. Ilmeet ja eleet.** Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Toim. Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Pohjavirta, Hillervo 2017. Muistiryhmän ohjaajan opas Tuntevan tapaan. Tampereen kaupunkilähetys.

Muistiliitto n.d. TunteVa –kouluttaja Hillervo Pohjavirta. Tampereen kaupunki lähetys ry. Powerpoint koulutusmateriaali.

https://www.muistiliitto.fi/application/files/6315/1878/4352/TunteVa_muistisairaahan_koh-taamisessa.pdf Luettu 14.09.2018

Nukari, Toini 2014. Muistisairaahan sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitäminen. Muistisairaahan kuntouttava hoito. Duodecim. 104.

Ruusuvuori, Johanna 2016. **Sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja. Katse.** Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Toim. Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Anita Saaranen-Kauppinen & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Luettu 20.08.2018

Stevanovic, Melisa 2016. Sosiaalisen vuorovaikutuksen resursseja. Sosiaaliset rakenteet. Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta. Toim. Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Särkämö T, Laitinen S, Numminen A, ym. Muistaakseni laulan: Musiikin käyttö muistisairaiden mielialan, elämänlaadun ja kognitiivisen toimintakyvyn tukemisessa. Miina Sillanpään Säätiön julkaisuja A: 10, 2011.

Numminen, Ava 2015. Gerontologia 29. vuosikerta 2/2015. Musiikki muistisairaiden ihmisten hoidon tukena. 88-93.

Havainnointipäiväkirjan pohja

Pvm:

Ryhmän koko:

Otoksesta paikalla:

(Numero tarkoittaa otosryhmäläistä)

1. Alkulaulu (Satumaa)
Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

2. Keskustelu
Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

3. Tunnelmaan virittäytyminen, yhteislaulu
Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

4. Vaihtuva teema: sananlaskut, tarina, runot, aistit, musiikkipiirtäminen (Metsäpirtti) jne.
Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

5. Hallaharso heilutus (Taivas on sininen ja valkoinen)
Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

6. Yhteislaulu→ Soitto (Jos sais kerran reissullansa, 2. ekaa säkeistöä)
Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

Lauletaan ensin yhdessä, jonka jälkeen marakasseilla soitto.

Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

7. Loppulaulu (Satumaa)
Havainnot
  - 1)
  - 2)
  - 3)
  - 4)

Päiväkirjamerkintä:

Tukikysymykset havainnoinnin tueksi:

Työpajassa käytetyt menetelmät:

- Miten tutkittavat henkilöt ovat kehollisesti läsnä? Miten käytetty teema/harjoitus vaikuttaa siihen?
- Päästäänkö kokoontumisesta kohtaamiseen asti? Mitkä asiat tähän vaikuttivat?
- Toimintojen ketjuuntuminen vuorovaikutuksessa: Miten käytetyt menetelmät vievät vuorovaikutusta eteenpäin?

Muistisairauden vaikutukset vuorovaikutukseen:

- Kiertoilmaisujen käyttö?
- Kielellisten ohjeiden hahmottaminen?
- Musiikillisen toiminnan ja taiteellisten toimintojen hahmottaminen?
- Orientaatio annettuihin tilanteisiin: mikä tukee ja mikä häiritsee?(Esim. tukeeko nimellä puhuttelu, hämmentyneisyys, huoneesta poistumiset tms.)
- Eleet ja kuva t sekä osoittaminen: esim. hallaharso vuorovaikutuksen tukena? Miten rakentaa vuorovaikutusta: eleet, ilmeet. Menetelmät mahdollisuudet esim. afaattisen henkilön vuorovaikutuksessa. →Tunnereaktiot, kehonkieli, sanalliset ilmaisut? Piirtäminen itseilmaisun tukena?
- Laulujen antama tuki kielelliselle ilmaisulle? Laulaako mukana, miten tutkittava henkilö puhuu muutoin: onko afasiaa tai muita haasteita kielellisessä kommunikaatiossa. Laulamisen vaikutukset puhumiseen?
- Työpajan vaikutukset muistitoimintoihin: muistelun herääminen, missä tilanteessa muistoja herää

Tiedote omaisille ja läheisille

Arvoisa omainen!

Haluamme pyytää suostumustanne koskien omaistanne, osallistua musiikki- ja taidetoimintapaja –opinnäytetyöprojektin aikana tehtyyn vuorovaikutustutkimukseen [REDACTED]

Mistä on kyse?

Musiikki- ja taidetoimintapaja -opinnäytetyöprojekti, on kahden Metropolia ammattikorkeakoulun opiskelijan opinnäytetöistä koostuva toiminnallinen ja tutkimuksellinen projekti [REDACTED]

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, [REDACTED]

Ryhmissä hyödynnetään monipuolisesti taiteellisia menetelmiä musiikkipedagogiopiskelijan ohjaamana. Ryhmän työskentelyn pohjalta kootaan työnimellä [REDACTED]

Geronomiopiskelija kerää ryhmän toiminnasta havainnoinnin ja avointen, muistisairaille sovitettujen ryhmähaastattelujen avulla tietoa vuorovaikutuksesta ryhmätoiminnassa muistikuntoutujien parissa. Tavoitteena on tutkia, millä tavalla menetelmät vaikuttavat vuorovaikutukseen ryhmässä. [REDACTED]

Havainnoinnin tueksi kerätään ryhmien toiminnasta videomateriaalia tutkimukselliseen käyttöön, jonka vuoksi tarvitaan lupa kuvamateriaalin keräämiseen. Videomateriaalia käsitellään luottamuksellisesti henkilötietolaki ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Tietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä niitä käytetä muuhun kuin tähän opinnäytetyöprojektiin liittyen. Tiedot esitetään opinnäytetyöhön liittyvissä tuotoksissa siten, että niistä ei voi tunnistaa henkilöä. Videomateriaalit hävitetään opinnäytetyöprojektin päätyttyä.

Kysymyksiä projektiin liittyen voi esittää sekä geronomiopiskelija Tuulikki Tarkiaiselle että [REDACTED] [REDACTED] Osallistuminen on jokaiselle vapaaehtoista, luottamukseen perustuvaa ja mahdollista keskeyttää, milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Myös suostumuksen voi peruuttaa, jolloin tutkimuksellisiin tarkoituksiin kerättyjä tietoja ei enää käytetä opinnäytetyöprojektiin liittyen.

Yhteystiedot:

Tuulikki Tarkainen [REDACTED]

geronomiopiskelija AMK [REDACTED]

Metropolia ammattikorkeakoulu [REDACTED]

SUOSTUMUSLOMAKE

Vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni koskien omaiseni osallistumista [REDACTED] –musiikillisessa ryhmässä tapahtuvaan geronomiopiskelijan suorittamaan vuorovaikutustutkimukseen.

Ryhmään osallistujan nimi: _____

Suostumuksen antajan nimi: _____

Puhelinnumero: _____

Paikka: _____

Päiväys: ____/____

Suostumuksen antajan allekirjoitus: _____

Suostumuksen antajan

nimenselvennös: _____

Kuvauslupa

Annan suostumukseni kerätä tutkimuksellisiin tarkoituksiin videomateriaalia ryhmän toiminnasta, johon omaiseni osallistuu opinnäytetyöprojektin aikana.

Kyllä.

Ei.

Videomateriaalia käsitellään luottamuksellisesti henkilötietolakia ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen. Tietoja ei luovuteta ulkopuolisille, eikä niitä käytetä muuhun kuin tähän opinnäytetyöprojektiin liittyen. Tiedot esitetään opinnäytetyöhön liittyvissä tuotoksissa siten, että niistä ei voi tunnistaa henkilöä. Videomateriaalit hävitetään opinnäytetyöprojektin päättyttyä.

Tutkimusluvan pohjalomake

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

TUTKIJA	Nimi TUULIKKI TARKIAINEN [REDACTED]	
	Osoite [REDACTED]	Puhelin [REDACTED]
	Sähköpostiosoite [REDACTED]	
	Tutkimuslaitos, oppilaitos tai muu yhteisö METROPOLIA AMMATTIKORKEAKOULU	
	Koulutus / ammatti GERONOMIOPISEKELIJA [REDACTED]	
TUTKIMUKSEN OHJAAJAT	TUULIKKI TARKIAISEN OPINNÄYTETYÖN OHJAAJA: Mari Heitto Oppiarvo ja ammatti: Vanhustyön lehtori	
	Toimipaikka ja osoite SOFIANLEHDONKATU 5B	Puhelin
	Sähköpostiosoite [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED]	
	[REDACTED]	
TUTKIMUS	Tutkimuksen nimi [REDACTED] [REDACTED]	
	Tutkimuksen taso Väitöskirja ☐ Lisensiaattityö ☐ Pro gradu ☐ Ammatillinen opinnäytetyö x Muu opinnäytetyö ☐ Muu, mikä? ☐	
	Tutkimussuunnitelman hyväksymispäivämäärä oppi-/tutkimuslaitoksessa	
	Lyhyt yhteenveto tutkimussuunnitelmasta Kahden eri alan opinnäytetyön yhteistyönä on tavoitteena luoda [REDACTED] [REDACTED] käyttöön ja pilottiryhmän avulla tutkia ryhmissä tapahtuvaa vuorovaikutusta ja asiakkaiden kokemuksia [REDACTED] jatkokehittä- mistä varten.	
	Kehittämiseen liittyvä osuus ja tuotos: musiikkipedagogiopiskelija	

<p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>Tutkimuksellinen osuus: geronomiopiskelija</p> <p>Tavoitteena on tutkia asiakkaiden kokemuksia ja vuorovaikutusta [REDACTED] musiikillisessa ryhmässä. Ryhmä muodostuu [REDACTED] ja ryhmän menetelmälliset sisällöt suunnittelee musiikkipedagogiopiskelija, joka myös pääasiallisesti ohjaa ryhmiä. Asiakkaan kokemuksiin liittyvä aineisto kerätään geronomiopiskelijan opinnäytetyön puitteissa tammi-maaliskuun aikana 2018 musiikillisissa ryhmissä. Opinnäytetyön tuloksien avulla saadaan [REDACTED] ja tietoa vuorovaikutuksesta muistisairaiden henkilöiden kanssa. Tuloksia voi hyödyntää –menetelmämateriaalin jatkokehittämissä ja käyttöön soveltamisessa [REDACTED] Aineiston keräämiseen käytetään ryhmien havainnointia, jonka tukena on videokuvaukset, kattavan ja tarkan havainnoinnin mahdollistamiseksi. Ryhmiin osallistujia myös haastatellaan ryhmämuotoisesti avoimen haastattelun avulla musiikillisissa ryhmissä.</p>	
Tutkimustapa / -menetelmä	
Kysely ☐ Haastattelu X Ryhmämuotoisesti Asiakirja- / tilastoanalyysi ☐ Koeasetelma ☐	
Havainnointi X miten havainnoidaan Videointi ja observointi	
Muu, mikä ☐	
Käsitelläänkö tutkimuksessa henkilötietoja kyllä ☐ ei X	
Onko tutkimusyhteistyöstä neuvoteltu etukäteen kohdeyksiköiden kanssa	
kyllä X päivämäärä ja henkilön nimi, kenen kanssa on neuvoteltu: [REDACTED]	
ei ☐	
Otoksen koko	
8 – 10 henkilöä [REDACTED] -ryhmästä.	
Aineiston keruu-aika	Tutkimuksen arvioitu valmistumisaika
Alkaa 15.01.2018 Päättyy 05.03.2018	29.10.2018

<p>SITOUKSET JA ALLEKIRJOITUKSET</p> <p>(Sitoumuksen allekirjoittavat kaikki ne henkilöt, jotka tutkimusta tehtäessä käsittelevät salassa pidettäviä tietoja)</p>	<p>Sitoudun siihen etten käytä saamiani tietoja tutkittavan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten muiden etujen loukkamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus enkä luovuta saamiani henkilötietoja sivullisille.</p> <p>Tutkijana olen tietoinen lainsäädännön, erityisesti henkilötietolain henkilötietojen käsittelylle asettamista vaatimuksista sekä vastuustani tietojen lainmukaisesta käsittelystä. Tietosuojavaltuutetun tehtävänä on neuvoa, ohjata ja valvoa henkilötietojen käsittelyä. Tietosuojavaltuutetun toimisto on antanut muun muassa ohjeet "Tietosuoja ja tieteellinen tutkimus henkilötietolain kannalta" ja Henkilötietojen käsittely suostumuksen perusteella".</p>	
	Paikka ja päivämäärä	Tutkijan allekirjoitus
	Paikka ja päivämäärä	Muiden salassa pidettäviä tietoja käsittelevien henkilöiden allekirjoitukset
<p>PUOLTO</p>	<p>Puollan hakemusta ☐ En puolla hakemusta ☐</p> <p>Paikka ja päivämäärä _____</p> <p>Allekirjoitus _____</p> <p>Selvennys _____</p> <p>Virka-asema _____</p>	
<p>PÄÄTÖS</p>	<p>Paikka ja päätöspäivämäärä _____</p> <p>Päätäjän allekirjoitus _____</p> <p>Selvennys _____</p> <p>Virka-asema _____</p> <p>Päätös antaa mahdollisuuden tutkimusaineiston keräämiselle ajalla: _____</p>	

LIITTEET	Tutkimussuunnitelma, Mallit tiedotteista ja suostumuksista

Tutkimuslupahakemuksessa käy ilmi ainakin seuraavat asiat:

- Tutkimuksen nimi
- Tutkimuksen suorittaja / suorittajat
- Tutkimustehtävä
- Tutkimusaineisto
- Tutkimusmenetelmän määrittely mahdollisimman yksilöidysti
- Tutkimuksen kohdeyksikkö tai – yksiköt opetustoimessa (esim. koulun nimi, luokat)
- Selvitys siitä, mitä henkilötietoja tutkimuksessa on tarpeen kerätä tai muuten käsitellä.
- Kuvaus henkilötietojen käsittelystä (miten tutkimuksessa käytetyt yksittäistä henkilöä koskevat tiedot, ääninauhat ja videot säilytetään, arkistoidaan ja hävitetään henkilötietolaissa säädettyllä tavalla). Tutkimusluvan liitteeksi tulee liittää luonnos rekisteriselosteesta.
- Selostus, miten tutkimuksen kohteena oleviin henkilöihin otetaan yhteyttä ja miten tutkimuksesta tiedotetaan tutkittaville. Tutkimusluvan liitteeksi tulee liittää malli tiedotteista ja suostumuksista (ks. www.tietosuoja.fi, Henkilötietojen käsittely suostumuksen perusteella 2/2001 ja Tietosuoja ja tieteellinen tutkimus henkilötietolain kannalta).
- Tutkimuksen kesto. Ellei tarkkaa päättymisaikaa ole mahdollista määrittellä, kesto on syytä ilmaista muulla myöhemmin seurattavissa olevalla tavalla.
- Tutkimusaineiston kerääminen opetusviraston asiakirja- tai rekisteriaineistosta edellyttää aina erillistä lupaa. Tietojen luovutus edellyttää aina tapauskohtaista harkintaa ja voi tapahtua ainoastaan viranomaisen julkisuutta koskevassa laissa säädettyjen vaatimusten mukaisesti.

Tutkimuslupahakemuksen liitteenä:

- Tutkimussuunnitelma
- Tutkimuksen kohteena oleville henkilöille jaettavat aineistot (mallit tiedotteista ja suostumuksista)
- Kyselylomake
- Haastattelurunko

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____